

Početak višestranačja na području Dubrovačko-neretvanske županije

Barović, Neno

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:300334>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Neno Barović

**POČETAK VIŠESTRANAČJA NA
PODRUČJU DUBROVAČKO-
NERETVANSKE ŽUPANIJE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Neno Barović

**POČETAK VIŠESTRANAČJA NA
PODRUČJU DUBROVAČKO-
NERETVANSKE ŽUPANIJE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Zagreb, 2023.

Sažetak

U radu se analizira početak višestranačkih procesa na području Dubrovačko-neretvanske županije (DNŽ) u razdoblju od konca 1989. godine zaključno s osnivanjem posljednje stranke prije početka Domovinskog rata. Obrađena je politička situacija u pet tadašnjih općina, odnosno općinama Kardeljevo, Metković, Lastovo, Korčula i Dubrovnik. Na temelju društveno – ekonomskog stanja u pojedinoj općini, obrađen je nastanak inicijativnih krugova osnivača stranaka, zatim osnivačke skupštine, početno djelovanje i širenje stranačkih mreža. To je razdoblje jačanja krize unutar Saveza komunista hrvatske (SKH) i uspona, prvenstveno, Hrvatske demokratske zajednice (HDZ). Na to se nadovezuje analiza prvih višestranačkih izbora u Republici Hrvatskoj iz travnja 1990. godine u okviru DNŽ. Posebnost područja obuhvaćenog ovim radom je u različitosti izbornog rezultata koja ukazuje na bitke razlike u prošlosti te u prihvaćanju demokratskih tokova u pojedinim općinama. Naposljetku, prikazano je formiranje Skupština Općina (SO) s obzirom na izborni rezultat, formiranje novih postizbornih stranaka te daljnji razvoj već formiranih. Iako su u većini općina komunisti uspjeli očuvati većinu u SO, krajnji dio rada bavi se pitanjem pojačanog društvenog udaljavanja od ideologije i simbola komunizma u skladu s jačanjem hrvatskog nacionalnog naboja. Također, u izraženijem fokusu rada je i djelovanja stranaka s predznacima drugih naroda. Posebno se to odnosi na formiranje stranaka s izraženim Srpskim članstvom, koje su bile povezane uz predratno antihrvatsko djelovanje.

Ključne riječi: višestranačje, Hrvatska demokratska zajednica, Savez komunista hrvatske, izbori.

Abstract

This thesis analyzes the beginnings of the multi-party process in Dubrovnik-Neretva County (DNŽ) in the period from the end of 1989 until the last new party formation before the outbreak of the Croatian War of Independence. It examines the political situation in five municipalities at that time, namely the municipalities of Kardeljevo, Metković, Lastovo, Korčula and Dubrovnik. Based on the socio-economic situation in the individual municipalities, the paper addresses the emergence of initiative circles of the party founders, followed by founding meetings, initial activities and the expansion of the party networks. This is the period of an unfolding crisis within the League of Croatian Communists (SKH) and the rise of mainly the Croatian Democratic Union (HDZ). In that regard, the first multi-party elections in the Republic of Croatia in April 1990 within the DNŽ are analyzed. The specific nature of the region covered by this thesis is the diversity of election results which points to the past disputes over differences and the acceptance of democratic trends in certain municipalities. Finally, the thesis provides an overview of the formation of the Municipal Councils based on the election results, the formation of new parties after the elections and the further development of already established parties. Although the Communists could retain a majority in the Municipal Council in most municipalities, the final part of this thesis deals with the issue of increased social distance from the ideology and symbols of communism in accordance with the strengthening of the Croatian national semblance. There is also a more pronounced focus on the work and activities of parties representing minorities. This especially applies to the formation of parties with pronounced Serbian membership, which were associated with pre-war anti-Croatian activities.

Keywords: multi-party system, Croatian Democratic Union, League of Croatian Communists, elections.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Društveno – ekonomsko stanje u općinama današnje DNŽ krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća.....	5
3. Razvoj političkog pluralizma do prvih višestranačkih izbora 1990. godine.....	6
3.1. Djelovanje Saveza komunista hrvatske (SKH) i Socijalističkog saveza radnog naroda hrvatske (SSRNH)	6
3.2. Uspon Hrvatske demokratske zajednice.....	9
3.2.1. Osnivanje prvih Općinskih odbora HDZ-a	9
3.2.2. Širenje stranačke mreže HDZ-a	12
3.2.3. Predizborne aktivnosti u HDZ-u	15
3.3. Hrvatski socijalno liberalni savez (HSLŠ)	17
3.4. Hrvatska kršćanska demokratska stranka (HKDS)	19
3.5. Jugoslavenska samostalna demokratska stranka (JSDS).....	20
3.6. Socijaldemokratska stranka Hrvatske (SDSH).....	21
3.7. Hrvatska seljačka stranka (HSS)	21
3.8. Demokratski savez Albanaca Hrvatske (DSAH).....	22
4. Višestranački izbori 1990. godine.....	22
4.1. Općina Kardeljevo	23
4.2. Općina Metković	23
4.3. Općina Korčula.....	24
4.4. Općina Lastovo	25
4.5. Općina Dubrovnik	26
5. Višestranačje u postizbornom vremenu	27
5.1. Hrvatska demokratska zajednica (HDZ)	27
5.1.1. Općina Metković.....	27
5.1.2. Općina Kardeljevo	29
5.1.3. Općina Korčula	30
5.1.4. Općina Lastovo	31
5.1.5. Općina Dubrovnik.....	31
5.1.5.1. Ogranci HDZ-a nakon izbora.....	31
5.1.5.2. Skupovi HDZ-a	32
5.1.5.3. Lokalni unutarstranački izbori	33
5.1.5.4. Pozadina izborne skupštine	35

5.2.	SKH-SDP u postizbornom vremenu.....	36
5.3.	Hrvatska demokratska stranka (HDS)	37
5.4.	Hrvatska narodna stranka (HNS).....	39
5.5.	Hrvatska seljačka stranka (HSS)	40
5.6.	Jugoslavenska samostalna demokratska stranka (JSDS).....	40
5.7.	Stranka demokratske akcije (SDA)	42
5.8.	Srpska demokratska stranka (SDS)	43
6.	Zaključak.....	44
7.	Popis literature	45

1. Uvod

Ovim diplomskim radom obrađena je tema začetka političkog pluralizma na području Dubrovačko-neretvanske županije (DNŽ). Legalizacije višestranačja 1989. godine bila je prekretnica u političkom životu na prostoru bivše Jugoslavije. Političke promjene uvelike su se osjetile i na području pet tadašnjih općina koje su postojale na teritoriju današnje DNŽ. Posebnost opisanog područja počiva u činjenici da se krajnji jug Hrvatske vrlo rano priključio višestranačju i odbacivanju komunističkog jednogumlja. Stoga, ovaj rad je vremenski smješten u razdoblje od druge polovine 1989. godine zaključno s osnivanjem dubrovačkog ogranka Srpske demokratske stranke u ožujku 1991. godine. Ovakvo razgraničenje uzeto je prema osnutku prve i posljednje stranke prije početka ratnih sukoba. Dodatno, to je period u kojemu stranke djeluju individualno, a nakon toga dolazi do organiziranog međustranačkog udruživanja. Uz pregled političke situacije koja je prethodila legalizaciji političkih stranaka na Jugoslavenskom i posebno području Socijalističke republike Hrvatske, opisana je društveno-politička situacija na području navedenih općina u istom periodu. Na tim temeljima rad se razvija kroz dvije faze u nastanku višestranačja na spomenutom području. Prva faza omeđena je početkom osnivanja političkih stranaka do prvih višestranačkih izbora u travnju 1990. godine. To je period vezan uz masovnije osnivanje temeljnih općinskih podružnica stranaka i širenjem njihovih ogranaka u okvirima mjesnih zajednica (MZ) te kreiranjem predizbornih kampanja. Druga faza započinje provedbom višestranačkih izbora i postizbornim formiranjem višestranačkih Skupština općina (SO), utjecaj stranaka na njihov rad, obračunavanje s zaostalim utjecajem i simbolikom komunističkog režima te aktivnost stranaka u kontekstu jačanja međunacionalne netrpeljivosti i raspada Jugoslavije. Također, rad je ponajviše vezan uz djelovanje Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) i općinu Dubrovnik. Razlog tome je što je najviše događanja bilo vezano uz HDZ-a, a njihov intenzitet najjači je bio na području općine Dubrovnik. Zbog lakšeg praćenja tijekom, rad je dodatno podijeljen na način da opisuje događanja vezana uz svaku stranku posebno. Početni problem u nastanku ovoga rada predstavljao je iznimno uzak opseg dostupnih izvora. Prvenstveno se to odnosi na literaturu iz razloga što o ovoj temi, uz iznimku nekolicine radova, nema napisane ozbiljne literature. Stoga, ovaj rad se uglavnom temelji na novinskim izvještajima, odnosno arhivi Dubrovačkog vjesnika i Slobodne Dalmacije. Dodatno, za upotpunjavanje konteksta korišteno je nekoliko znanstvenih radova, stranačka glasila, internetski izvori te literatura povezana uz višestranačke promjene općenito. Ciljevi ovoga rada su usporediti višestranačku tranziciju na prostoru DNŽ u odnosu

na ostatak Hrvatske te prikazati sličnosti i razlike u tim procesima između bivših općina u sastavu današnje DNŽ.

2. Društveno – ekonomsko stanje u općinama današnje DNŽ krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća

Prostor današnje DNŽ teritorijalno je bio podijeljen na pet općina. Najveća od njih bila je općina Dubrovnik koja je obuhvaćala područje Konavala, Župe dubrovačke, grada Dubrovnika, Dubrovačkog primorja i istočnog dijela poluotoka Pelješca. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine na području općine živjelo je 71419 stanovnika. Većinu stanovništva sačinjavali su Hrvati (58836), a značajne manjine bili su Srbi (4765), Muslimani (2.866) i Jugoslaveni (1189). Susjedna općina Korčula obuhvaćala je otok Korčulu i zapadni dio poluotoka Pelješca. U njoj je 1991. godine živio 19651 stanovnik. Od toga broja 18076 bili su Hrvati dok broj pripadnika ostalih manjina pojedinačno nije prelazio 350. Otok Lastovo bio je zasebna i ujedno najmanja općina u Hrvatskoj. U njoj je živjelo 1228 stanovnika od čega 991 Hrvat. Pripadnici ostalih naroda bili su Srbi, Jugoslaveni i Muslimani ponajviše zbog prisutnosti Jugoslavenske narodne armije (JNA) na otoku. U neretvanskom dijelu DNŽ postojale su općine Ploče i Metković koje su obuhvaćale šire područje navedenih gradova. U općini Ploče živjelo je 13008 stanovnika među kojim su najbrojniji bili Hrvati (11091), zatim Srbi (551), Jugoslaveni (449) i Muslimani (221). Općina Metković imala je 22818 stanovnika s Hrvatskom većinom (21292) uz značajnu Srpsku manjinu (749).

Dubrovnik, kao središte današnje DNŽ, i u tom vremenu je bio najrazvijenija općina. Tomu je zaslužna svjetska prepoznatljivost Dubrovnika kao turističkog grada s izrazito bogatim kulturno-povijesnim nasljeđem. Grad je nadaleko bio poznat kao mjesto kvalitetnog suživota i tolerancije. Priobalni dijelovi općine, posebno oni bliži gradu Dubrovniku, također su imali značajno razvijen turizam, dok je u ruralnim sredinama ostatka općine gospodarstvo počivalo na poljoprivredi, stočarstvu i ribarstvu. Kao u ostatku države, i ovo je područje pogođeno rastom inflacije i propadanjem nekolicine proizvodnih pogona. Jednaka situacija bila je u općini Korčula koja je također velika očekivanja polagala u turizam, a velikim dijelom i u brodogradnju koja u tom periodu prolazi kroz teške trenutke u poslovanju. Općina Lastovo posebna je priča u okviru DNŽ. Otok je prema geografskom smještaju sam po sebi izrazito udaljen i najbliže odnose je ostvarivao sa susjednom Korčulom. Na njemu je bila smještena taktički vrlo važna baza JNA. Zbog toga je na Lastovu bilo zabranjeno razvijanje turističke djelatnosti, kao i dolazak stranog stanovništva općenito. Lastovo je primarno bilo okrenuto ribarstvu, a u manjoj mjeri i poljoprivredi. Općina Ploče nakon Drugog svjetskog rata doživjela je značajan rast broja stanovnika. Najveći privredni subjekt tada i danas bila je luka „Ploče“ važna za izvoz i uvoz sirovina na cijelo područje Jugoslavije. Stoga, ona je predstavljala

ekonomsku osnovicu općine te je velikom broju stanovnika osiguravala zaposlenje. Općina Metković definitivno je bila najveći poljoprivredni proizvođač na području DNŽ. Prirodni preduvjeti plodnog i navodnjavanog tla omogućavali su proizvodnje širokog spektra poljoprivrednih proizvoda uz naglasak na agrume. Unatoč tome, početkom 90-ih godina bila je jedna od ekonomski najnerazvijenijih općina u Hrvatskoj.

3. Razvoj političkog pluralizma do prvih višestranačkih izbora 1990. godine

3.1. Djelovanje Saveza komunista hrvatske (SKH) i Socijalističkog saveza radnog naroda hrvatske (SSRNH)

Djelovanje SKH i SSRNH na prostoru DNŽ u vrijeme transformacije iz jednostranačkog u višestranački sustav razlikovalo se od općine do općine. Kao i na prostoru cijele Jugoslavije, u Općinskim komitetima (OK) SKH vodila se borba između starije i mlađe generacije komunista. Drugi nasljednik komunističke tradicije SSRNH početkom 1990. doživio je transformaciju u Savez socijalista Hrvatske. Odlukom o uvođenju višestranačja iz prosinca 1989. godine postalo je jasno kako partija više neće moći držati sve političke konce u vlastitim rukama. Rezultiralo je to pojavom osipanja članstva i neaktivnosti u radu SKH. Na području DNŽ ova pojava nije se osjetila u svakoj općini jednako. Stoga, moguće je navedene općine svrstati u dvije grupe prema utjecaju SKH na politička događanja. Tako se u jednoj grupi nalaze općine Lastovo, Korčula i Kardeljevo, dok drugu sačinjavaju općine Metković i Dubrovnik. Ovakva podjela temelji se na aktivnosti OK-a u predizbornom vremenu i krajnjim izbornim rezultatima koji su utjecali na postizbornu aktivnost. Tradicionalno su partijske organizacije imale veliku podršku na hrvatskim otocima, a ta činjenica ne zaobilazi ni Lastovo i Korčulu. Lastovski društveno-politički život obilježen je s nekoliko bitnih faktora. Među njima se ističu udaljenost i izoliranost otoka, skromna i politički nezainteresirana populacija te prisutnost Jugoslavenske narodne armije (JNA) na otoku. Dodatno, na Lastovu je bio zabranjen pristup turistima što ga je još više udaljavalo od modernih civilizacijskih tokova. Susjedni otok Korčula imao je jaku bazu boraca Narodno oslobodilačkog rata (NOR) te nekoliko istaknutih članova SKH koji su odigrali veliku ulogu u legalizaciji višestranačja na kongresu SKH u prosincu 1989. godine. Stoga, jasno je da je partija na Korčuli djelovala na visokoj razini jer inače ne bi iznjedrila nekoliko važnih republičkih dužnosnika. O komunističkoj opredijeljenosti Kardeljeva¹ lako je zaključiti iz samog imena mjesta. Nakon Drugog svjetskog rata započinje masovnije naseljavanje grada zbog obnove pomorske luke, kada stiže i veliki broj komunističkih

¹ Grad je u dva navrata nosio ime prema istaknutom slovenskom komunistu Edvardu Kardelju.

dužnosnika. Također u Kardeljevu je bila smještena i velika baza JNA. Jedini je to grad u Hrvatskoj u kojemu nije postojala katolička crkva sve do pred kraj 20. stoljeća. Iz navedenog lako je zaključiti da i Kardeljevo opravdano spada u grupu s značajnom komunističkom tradicijom. U drugu grupu smještene su općine Dubrovnik i Metković u kojima je već tijekom predizbornog vremena došlo do značajnijeg slabljenja aktivnosti u radu stranke i osipanja članstva. Potvrđuje to i činjenica da je nakon višestranačkih izbora dotad vladajuća stranka s višegodišnjim iskustvom spala na razinu nekih novoosnovanih stranaka, a po utjecaju na politička događanja i ispod njih.

Od kraja 1989. godine razina aktivnosti u OK SKH Dubrovnika i Metkovića bila je vrlo niska. Glavni razlog tome bila je prebrza transformacija političkog sustava i nemogućnost praćenja toka promjena.² Partijska rukovodstva bila su svjesna moguće smjene vlasti pa zbog toga u obje općine dolazi do pojave neplaćanja stranačkih članarina, a u Metkoviću je naknadno odlučeno da se uvede članarina na dobrovoljnoj razini.³ Posebno se situacija pogoršala nakon prekida neuspjelog 14. kongresa Saveza komunista Jugoslavije (SKJ). Sjednice OK SKH vođene su bez konkretnih prijedloga i vizija, a puno se vremena trošilo na nepotrebne rasprave, primjerice o načinu vođenja zapisnika. Rezultat je bio postupno vraćanje članskih iskaznica i gašenje pojedinih osnovnih organizacija SKH u poduzećima i javnim ustanovama. Ova pojava bila je masovnija u Metkoviću, dok su u Dubrovniku za početak ugašene Osnovne organizacije u pravosuđu i sredstvima javnog informiranja. Članovi raspuštenih organizacija premješteni su u mjesne zajednice, a preostalim organizacijama unutar udruženog rada naloženo je da više ne utječu na djelovanje poduzeća.⁴ Svojevrsnu nezainteresiranost za izbornu pobjedu potvrđuje i činjenica da SKH Metkovića i Dubrovnika, za razliku od Korčule i Kardeljeva, nije u izborni proces ušao zajedno s SSRNH-om. Izborni program SKH Dubrovnik predstavljen je 6. ožujka od strane predsjednika OK SKH Ive Jurišića. Taj program je vjerojatno bio i najbolji ponuđeni u dubrovačkoj općini. Zasnovan je na konkretnim prijedlozima, ali zbog otprije navedenih problema, ni on nije mogao izvući dubrovačke komuniste iz dubokog ponora.⁵

Na području općine Metković problem je predstavljalo i međusobno neslaganje stanovništva dvaju dijelova općine. Naime, u vrijeme izborne kampanje ponovno se aktualizirao višegodišnji zahtjev za osnivanjem nove općine sa središtem u Opuzenu. Razlog tome žitelji područja donje

² "Zaključani" sastanci", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14050., 14. 1. 1990., 6.

³ "I više nego apsurdno", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14063., 27. 1. 1990., 9., "Dobrovoljna članarina", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14090., 23. 2. 1990., 9.

⁴ "Izborna platforma", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14091., 24. 2. 1990., 9., "Bitka za sposobne", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14102., 7. 3. 1990., 10.

⁵ "Glasovi za razvoj", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14102., 7. 3. 1990., 2.

Neretve koja gravitira Opuzenu pronašli su u nejednakom razvoju između njihova i područja gornje Neretve okupljene oko Metkovića. Odobrenje osnivanja općine izglasano je u Saboru krajem ožujka izazvavši reakcije OK SKH Metković koji odluku naziva sabotazom pred skorašnje izbore pa je SO Metković zatražila upute o djelovanju u okviru izbora s obzirom na novonastalu situaciju⁶. Naknadno je iz Opuzena predložena i odgoda izbora za SO Metković do uspostavljanja nove općine, te je iz opuzenskog SKH najavljeno da neće kreirati listu kandidata za SO Metković, s obzirom da do tada tamo nisu imali značajniju ulogu.⁷

Na sjednici općinske konferencije SSRNH Korčule krajem siječnja 1990. podržan je prijedlog o preobrazbi SSRNH u samostalnu stranku uz najavu što skorijeg početka procesa na Korčuli.⁸ Iz novonastalog Saveza socijalista Korčule na sjednici 19. veljače odlučeno je da će na višestranačke izbore izaći zajedno sa SKH-SDP-om.⁹ SKH-SDP Korčule početkom veljače najavljuje izlazak na izbor s najkvalitetnijim kadrom.¹⁰ Suradnja s SSRNH potvrđena je na sjednici od 7. ožujka kada je predstavljen i izborni program. Osnovano je i radno tijelo za bolju suradnju navedenih stranaka i pripremu za izbore. Oštro su osuđeni događaji na prvom saboru HDZ-a i skup Srba na Petrovoj gori.¹¹ Na sjednici 12. ožujka i Savez socijalista Korčule usvojio je izborni program i najavio tiskanje 5000 primjeraka programa koji će biti podijeljen domaćinstvima na području općine.¹² Na zajedničko sjednici Općinskih konferencija SKH i Saveza socijalista Korčule 20. ožujka objavljen je popis kandidata za višestranačke izbore.¹³ Izborni program korčulanskog bloka predstavljen je javnosti 31. ožujka u Veloj luci te dan kasnije u Korčuli. Istakao se govor Milivoja Oreba koji je naglasio opijenost nekih novonastalih pokreta nacionalizmom, ali i „alkoholom“, te je u sličnom kontekstu spomenuo kako su u poslijeratnoj Jugoslaviji upravo komunisti unijeli svijetla u „balkansku krčmu“.¹⁴ Na skupovima ovih bratskih stranaka posebno se mjesto za govornicom posvećivalo i dr. Mladenu Žuveli iz Blata koji u to vrijeme obnaša dužnost direktora Političke škole SKJ „Josip Broz Tito“. On je glavnu riječ imao i na najvažnijem predizborno skupu SKH-SDP-a i Saveza socijalista održanom 17. travnja u kino-dvorani „Liburna“ u Korčuli. Žuvela je kazao kako je njihova prednost u tome što „dolaze iz daleka i idu daleko“, a kandidat za VUR Sabora Marko

⁶ "Sabotaža iz Sabora", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14119., 24. 3. 1990., 4.

⁷ "Izbori ipak u roku", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14130., 4. 4. 1990., 4.

⁸ "Fronta – politička stranka", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14069., 2. 2. 1990., 3.

⁹ "U izbore s komunistima", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14087., 20. 2. 1990., 2.

¹⁰ "Bitka za vlast", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14079., 12. 2. 1990., 10.

¹¹ "Drskost bratskog mitinga", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14103., 8. 3. 1990., 2.

¹² "Izborni program za svaku kuću", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14108., 13. 3. 1990., 3.

¹³ "Zamjena kandidata", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14125., 30. 3. 1990., 6.

¹⁴ "Moderan i otvoren blok", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14127., 1. 4. 1990., 4. i "Četiri desetljeća mirnog života", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14128., 2. 4. 1990., 2.

Vlašić Čiče poručio je „Računajte na nas“ prisjećajući se s ponosom života u vrijeme druga Tita.¹⁵ Završni predizborni skupovi korčulanske koalicije održani su u Orebiću i Smokvici 19. travnja.¹⁶

Za razliku od Dubrovnika i Metkovića, u općini Kardeljevo krajem veljače naglašeno je da se neće provoditi depolitizacija u poduzećima i ustanovama. Dapače, OK SKH pozvao je na dodatno aktiviranje u kontekstu nadolazećih izbora. Jedina promjena je najavljena u okviru djelovanja osnovnih organizacija, odnosno tražio se izostanak uplitanja u poslovna pitanja. Formirana je radna skupina od sedam članova s ciljem kreiranja izborne platforme te je odlučeno da će na predstojeće izbore SKH Kardeljeva izaći zajedno s novoformiranim Savezom socijalista.¹⁷ Važan skup potpore SKH-u održali su radnici „Luke Ploče“ na čelu s članom OK SKH Antom Jelčićem. S tog skupa upućen je javni poziv stanovnicima da podrže SK i Savez socijalista na izborima.¹⁸ Plan i program izbornih zadataka OK SKH Kardeljevo usvojen je 14. ožujka, a dva dana nakon predsjednik OK SKH Kardeljevo Luka Franić predstavio je sekretarima Osnovnih organizacija izborni program stranke.¹⁹ Na predizbornom skupu 27. ožujka član općinskog rukovodstva Neven Zmijarević predstavio je svim članovima osnovnih organizacija SKH-SDP izborni program i konačnu listu kandidata za Skupštinu općine (SO) i Sabor.²⁰ Petsto primjeraka izbornog programa naknadno je tiskano u džepnom izdanju, a zainteresiranost za posjedovanje, prema mišljenju OK SKH, bila je iznenađujuće velika.²¹

3.2. Uspon Hrvatske demokratske zajednice

3.2.1. Osnivanje prvih Općinskih odbora HDZ-a

Na području općine Kardeljevo došlo je od osnivanja prvoga Općinskog odbora (OO) HDZ-a na prostoru Hrvatske. Inicijatori osnutka općinskog odbora HDZ-a bili su Velibor Kikerec, Vedran Sršen te Luka Šiljeg.²² Prvi susret inicijativnog kruga osnivača s predstavnikom HDZ-a ostvaren je 6. srpnja 1989. godine u Dubrovniku. Održan je razgovor s potpredsjednikom HDZ-a Daliborom Brozovićem preko kojega je vodstvu stranke upućena poruka o postojanju simpatizera novoosnovane stranke na krajnjem jugu Hrvatske.²³ Ubrzo je, 21. kolovoza,

¹⁵ "Prevara ispod golubova mira", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14144., 18. 4. 1990., 4.

¹⁶ "Okrenuti razvoju", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14146., 20. 4. 1990., 4. i "U reforme - ozbiljno", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14146., 20. 4. 1990., 4.

¹⁷ "Partija ostaje u poduzećima", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14146., 28. 2. 1990., 6.

¹⁸ "Poruka građanima", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14100., 5. 3. 1990., 10.

¹⁹ "Usvojen izborni plan", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14110., 15. 3. 1990., 6. i "Razvoj općine u službi građana", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14112., 17. 3. 1990., 4.

²⁰ "Razvoj pred biračima", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14123., 28. 3. 1990., 4.

²¹ "Džepno izdanje programa", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14132., 6. 4. 1990., 10.

²² "Kardeljevo", *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 26

²³ "Kardeljevo", *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 27

uslijedio sastanak s glavnim tajnikom HDZ-a Ivanom Bobetkom prilikom čega su članovi inicijativnog odbora ispunili pristupnicu za članstvo u HDZ-u.²⁴

Tajna osnivačka skupština održana je 18. listopada 1989. godine u Kardeljevskom restoranu Čarli. Prisustvovali su joj, uz lokalne simpatizere stranke, i predstavnici iz vrha HDZ-a, odnosno Josip Manolić, tadašnji predsjednik Izvršnog odbora HDZ-a i Perica Jurić, član Izvršnog odbora stranke.²⁵ Na skupštini je usvojena izjava osnivačkog skupa OO HDZ-a sastavljena kroz šest točaka, a koja uvelike slijedi programsku osnovu HDZ-a.²⁶ U njoj se posebno istakao protest osnivača zbog brojnosti i oštine napada na HDZ i iskrivljavanje stavova i htijenja stranke. Vedran Sršen govorio je o tajnosti osnivačkog skupa koja je opravdana postojanjem mogućnosti zabrane, a u govoru Velibora Kikereca iznesene su pojedinosti vezane uz osnutak OO HDZ-a Kardeljevo.

Vodeća mjesta pripala su članovima inicijativnog odbora pa je za predsjednika OO HDZ-a izabran Velibor Kikerec, a za potpredsjednika Vedran Sršen. Na preostale funkcije unutar OO izabrani su Filip Šalinović na mjesto tajnika te Radinko Medak na mjesto blagajnika. Također, na mjesto delegata u Odboru HDZ-a za Dalmaciju, ispred OO Kardeljevo izabran je profesor Luka Šiljeg.²⁷

Već u ranoj fazi OO aktivirao se u dijeljenju službenih glasila stranke i zaključaka sa osnivačke sjednice u Kardeljevu. Deset članova OO sudjelovalo je u financiranju HDZ-ovog Hrvatskog dioničkog društva „Domovina“.²⁸ Veliku je popularnost HDZ iz Kardeljeva nakratko zadobio nakon objave intervjuja u listu Slobodna Dalmacija 5. studenog 1989. Svojevrsni strah čelništva OO rezultirao je ostvarenjem intervjuja isključivo pisanim putem.²⁹ Smatrajući osnivačku skupštinu kardeljevskog HDZ-a legitimnom, upućen je dopis SSRN-u Kardeljevo kojim se izražava želja za djelovanjem kao društvena udruga unutar SSRN-a. Očekivanja od SSRN-a nisu bila pretjerana s obzirom na izjavu Velibora Kikereca Slobodnoj Dalmaciji u kojoj navodi da očekuje registraciju ukoliko do toga dođe i na republičkoj razini. O mogućoj registraciji lokalnog ogranka HDZ-a raspravljalo se na Općinskoj konferenciji (OK) SSRN-a Kardeljevo 3. studenoga. Odlučeno je da organizacija nema karakteristike udruženja građana već da se radi

²⁴ Isto

²⁵ Šunjić, A. (2020) HDZ KARDELJEVO 1989. – HDZ PLOČE 2020.- Od optužbi za Veliku Hrvatsku do ‘crnog labuda’ na lokalnim izborima 2017. godine, *Dubrovački vjesnik*, URL: <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanja/neretva/hdz-kardeljevo-1989-hdz-ploce-2020-od-optuzbi-za-veliku-hrvatsku-do-crnog-labuda-na-lokalnim-izborima-2017-godine-1051499>

²⁶ "Kardeljevo", *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 26

²⁷ "Kardeljevo", *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 26

²⁸ "Kardeljevo", *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 27

²⁹ "Pečat „policijske promocije“", *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 28

o političkoj stranci koja kao takva, prema republičkom zakonu, ne može djelovati u okvirima SSRN-a. Na svoj način odluku je pojasnio predsjednik općinske konferencije SSRN-a Stipe Zmijarević rekavši „dok se ne usvoje nova pravila, oni za nas ne postoje“.³⁰ Iz OK SKH Kardeljevo ogradili su se od nadležnosti nad društveno-političkim organizacijama te su osnutak podružnice HDZ-a, čiji program smatraju vrijednim, nazvali začetkom demokracije u Kardeljevu.³¹

Četvrti OO HDZ-a u Hrvatskoj osnovan je u Metkoviću 30. listopada 1989. Inicijativni odbor bio je okupljen oko Živka Obšivača i Luke Bebića. U kući Živka Obšivača održani su prvi sastanci inicijativnog kruga osnivača.³² Uz prisutnost HDZ-ovaca iz Kardeljeva, iz Zagreba je na osnivački skup pristigao član Izvršnog odbora HDZ-a Perica Jurić. U Bebićevom izlaganju naglašeno je da je interes za razvoj višestranačja u Metkoviću postojao od prvog spomena o njegovu uvođenju. Zasluge za kvalitetnije informiranje o radu HDZ-a u republici pripisane su OO HDZ-a Kardeljevo čiji je predsjednik ustupio inicijativnom krugu iz Metkovića materijale i informacije nužne za širenje HDZ-ovih ideja.³³ Unatoč izboru Luke Bebića za predsjednika, sastav OO i Gradskog odbora HDZ-a Metković izabran je tek na sjednici u veljači.³⁴

Da je DNŽ odigrala veliku ulogu u razvoju i promicanju buduće državotvorne stranke potvrđuje i činjenica da je na njenom području do kraja 1989. godine osnovan i treći OO HDZ-a. Do osnivanja dubrovačkog OO HDZ-a došlo je u studenome 1989. godine. Dubrovnik je, kao središte današnje županije, kasnio za navedenim dijelovima DNŽ u osnivanju HDZ-a, ali je i dalje bio daleko ispred republičkih standarda. Inicijativni krug osnivača bio je okupljen oko Ive Jelića, tadašnjeg profesora pomorskog fakulteta u Dubrovniku. Iako su u neposrednoj blizini već osnovani OO HDZ-a, osnutak dubrovačkog nije direktno povezan s njima, već s jednim od osnivača HDZ-a Nevenom Juricom koji je stupio u kontakt s Ivom Jelićem. Prije osnivačke skupštine došlo je do neformalnog sastanka između Jelića, Tonka Jurice i Andrije Oberana. Posebnost osnivačke skupštine OO HDZ Dubrovnik bila je u tome što je o njezinom održavanju bila obaviještena javnost putem pozivnica upućenih većini lokalnih medija, SSRN-u i SKH.³⁵

³⁰ "Pečat „policijske promocije“, *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 28-29

³¹ "Pečat „policijske promocije“, *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 30

³² *MetkovicNET* (2019), HDZ proslavio 30-tu obljetnicu osnutka organizacije u Metkoviću, URL: <https://www.metkovicnet.com/index.php/vijesti/item/4974-hdz-proslavio-30-tu-obljetnicu-osnutka-organizacije-u-metkovicu>

³³ "Metković“, *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 6., siječanj 1990., 32

³⁴ "Ni milimetar ispod Slovenije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14078., 11. 2. 1990., 4.

³⁵ Čakić, A. (2015) Ivo Jelić: Savez komunista i Socijalistički savez sam pozvao na osnivački skup HDZ-a!, *PortalOko*, URL: <https://www.portaloko.hr/clanak/ivo-jelic-savez--komunista-i--socijalisticki-savez-sam-pozvao-na-osnivacki-skup--hdza/0/80855/>

Sami čin osnivanja zbio se 11. studenoga 1989. godine u dubrovačkoj kavani „Karak“; iako je prvotni plan bio da se osnivačka skupština dubrovačkog OO HDZ-a održi u dubrovačkom Klubu pomoraca. Obavještanje javnosti rezultiralo je onemogućavanjem održavanja skupa u Klubu pomoraca na čijim vratima je toga dana stajao izvješeni natpis „ulaz dozvoljen samo članovima kluba“.³⁶ Razvoj događaja oko Kluba pomoraca unio je pomutnju u redove inicijativnog kruga osnivača HDZ-a iz razloga što je bilo nemoguće navrijeme obavijestiti sve otprije zainteresirane o novoj lokaciji održavanja osnivačke skupštine. Iako pod budnim okom agenata SUP-a, dio pristiglih pred Klub pomoraca upućen je u prostor kavane „Karak“ u kojoj se s vremenom skupio dovoljan broj ljudi za održavanje osnivačke skupštine.³⁷ Tijek sjednice također je obilježen nepredvidivostima zbog dolaska agenata UDBE koji su od vlasnika zatražili izbacivanje skupine iz kavane. Odgovoreno je kako nema razloga za takvo što jer prisutni ne prave nikakve probleme. Štoviše, vlasnik Božo Brajković i sam se učlanio u HDZ tom prilikom.³⁸ Uvodno se okupljenima obratio glavni tajnik HDZ-a Ivan Bobetko da bi nakon toga riječ predao prvom predsjedniku OO Ivi Jeliću. Skupu su nazočili i predsjednici OO HDZ-a iz Kardeljeva i Metkovića, kao i član Središnjeg odbora HDZ-a Milivoj Slaviček. Za potpredsjednika je izabran Tonko Jurica, a za tajnika Mato Bajurin. O održavanju skupštine ubrzo je izvijestio i lokalni Dubrovački vjesnik koji s velikim čuđenjem i omalovažavanjem piše: „A taj se čin, vjerovali ili ne, dogodio u zadimljenoj kavani, koja, eto, u nedostatku prikladnijeg prostora, a možda i samog dostojanstva, može poslužiti i u takve svrhe!“.³⁹ Prvu opširniju promidžbu dubrovački OO ostvario je u prosincu 1989. godine putem intervjua u listu Laus za koji je govorio predsjednik OO Ivo Jelić.⁴⁰

3.2.2. Širenje stranačke mreže HDZ-a

Kada su formirani temeljni OO HDZ-a u općinama Kardeljevo, Metković i Dubrovnik, glavni zadatak HDZ-a bio je osnivanje ogranaka po MZ-a. Stoga je, na samom početku izborne godine održana osnivačka skupština ogranka HDZ-a za poluotok Pelješac i zapadni dio dubrovačkom primorja. Ogranak je osnovan 7. siječnja 1990. godine u Stonskoj kino-dvorani „Stoviš“. Bila je to jedna od rijetkih osnivačkih skupština iz tog perioda koja je javno započela izvedbom današnje hrvatske himne, a završena dugo zabranjivanom pjesmom „Ustani Bane“. Uz čelnike prethodno osnovanog dubrovačkog HDZ-a, prisutan je bio i član izvršnog odbora HDZ-a Neven

³⁶ "HDZ startala iz „Karake“, *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2039., 18. 11. 1989., 11.

³⁷ "HDZ", *Laus*, (Dubrovnik), prosinac 1989. 6-7.

³⁸ Salvia, V. (2017) HDZ-ovci u Karaci o samim počecima stranke, *Dubrovnikpress*, URL: <https://www.dubrovnikpress.hr/impressum/hdz-ovci-u-karaci-o-samim-pocecima-stranke.html>

³⁹ "HDZ startala iz „Karake“, *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2039., 18. 11. 1989., 11.

⁴⁰ "HDZ", *Laus*, (Dubrovnik), prosinac 1989. 6-7.

Jurica. Za prvoga predsjednika ogranka izabran je Stijepo Pavlović Kalifo, a za tajnika Teo Barkidžija. Uz navedeno vodstvo izabran je i izvršni odbor sastavljen od 15 članova.⁴¹ O osnivanju ogranka u općinama Metković i Kardeljevo raspravljalo se na zajedničkoj sjednici OO HDZ-a održanoj 28. prosinca 1989. U Opuzenskoj kino-dvorani „Mandarin“ 21. siječnja održan je osnivački skup HDZ-a za područje donjeg dijela Neretve. Inicijativni krug bio je okupljen oko Boška Šiljega koji je održao uvodni govor, prepustivši potom govornicu predsjedniku Središnjeg odbora HDZ-a Milivoju Slavičeku i predsjedniku splitskog HDZ-a Zvonimiru Markoviću. Govorili su i čelnici okolnih ogranka HDZ-a te je tom prilikom značajno povećano članstvo ogranka u Opuzenu.⁴² Do početka veljače osnovan je i ogranak HDZ-a za sela Vid i Prud. Prvi predsjednik postao je Andrija Boras, a ogranak je već tada brojio oko sto članova.⁴³ U vrlo kratkom vremenu HDZ je osnovao i niz ogranka na području općine Kardeljevo. U Kominu je ogranak osnovan 4. ožujka, u Banji 10. ožujka, Šarić strugi 17. ožujka te 25. ožujka u Rogotinu.⁴⁴

S obzirom da je do tada zapadno od Dubrovnika bilo osnovano nekoliko ogranka, vrijeme je došlo i za širenje na najjužniji dio Hrvatske. Stoga, uslijedilo je osnivanje ogranka za cijele Konavle. Za održavanje osnivačke skupštine odabrano je centralno mjesto Konavala pa se taj događaj zbio 11. veljače 1990. godine na Grudi. Skupu je prisustvovalo oko 500 ljudi iz svih konavoskih mjesta i ostatka općine, među kojima i glavni tajnik HDZ-a Ivan Bobetko. Otvaranje skupa obilježilo je intoniranje himne „Lijepa naša“, kao i uvodna pjesma koja slavi konavoski kraj. Istakao se govor Luke Korde koji je naknadno postao i prvi čovjek ovog ogranka, a koji ističe da su Konavle povijesno bile granica katoličanstva i pravoslavlja ali i područje prijateljskog suživota. Želja za okupljanjem svih Konavljana u jedan matični odbor ogleda se u činjenici da je u Izvršni odbor konavoskog ogranka izabrano 45 članova proporcionalno iz svih konavoskih mjesta.⁴⁵ Naknadno, pri konstituiranju izvršnog odbora izabrani su potpredsjednici Marko Rešetar, Ivo Bobić i Nikša Trojanović te Ivo Banac na mjesto tajnika.⁴⁶ Upravo ovaj ogranak odigrati će ključnu ulogu u postizbornom vremenu i budućim temeljnim promjenama unutar OO HDZ-a. Uzevši u obzir da je konstituirajuća sjednica održana neznatno prije, konavoski je ogranak ipak imao delegate na Kongresu HDZ-a koji se održavao u Zagrebu 24. i 25. veljače. U kontekstu Prvog općeg sabora potrebno je spomenuti kako od

⁴¹ "Ogranak HDZ", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14046., 10. 1. 1990., 7.

⁴² "Ne odstupamo od programa", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14058., 22. 1. 1990., 14.

⁴³ "Ogranci za Vid i Prud", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14069., 2. 2. 1990., 10.

⁴⁴ "Ploče", *Glasnik HDZ-a*, Bilten za članstvo, (Zagreb), br. 9., travanj 1990.,

⁴⁵ "Osnovan ogranak HDZ-a", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2052., 17. 2. 1990., 18.

⁴⁶ "Luka Korde predsjednik", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2053., 24. 2. 1990., 20.

njegova održavanja započinju problemi unutar OO HDZ-a u Dubrovniku. Konavoski ogranak odmah po održavanju kongresa objavio je kako ne priznaje Ivu Jelića kao predsjednika dubrovačkog HDZ-a zbog njegovih kritika na rad provedenog sabora. Na njemu, prema Jelićevu mišljenju, nije bilo dovoljno vremena za održavanje konstruktivnih govora te su riječ mogli dobiti samo oni „divljiji“. Usputno, kritizirao je i uključivanje svećenstva u rad stranke, a cijeli Sabor okarakterizirao je neuspjelim.⁴⁷

U Blatu na Korčuli osnovan je 4. ožujka 1990. godine prvi mjesni ogranak HDZ-a na tom otoku.⁴⁸ O vodstvu tog ogranka odlučeno je na izbornoj sjednici 15. ožujka kojoj su također prisustvovali i čelnici SKH, SSRN-a i SSOH iz Blata. Prvi predsjednik ogranka postao je Boris Dragičević, a potpredsjednici Tonći Gavrančić i Boris Grbić.⁴⁹ Ogranak je osnovan i 11. ožujka u Domu kulture pelješkog mjesta Ponikve. S obzirom da istočni dio Pelješca, za razliku od zapadnog, gravitira Dubrovniku, na osnivanju je prisutan bio novi tajnik dubrovačkog OO Pakiša Radica. Uz predsjednika Franu Miloša i tajnika Josipa Ledinića izabran je i Izvršni odbor od 15 članova.⁵⁰ U ožujku je osnovan ogranak HDZ-a Pelješke rivijere u Orebiću čiji predsjednik je postao Damir Batistić, a tajnik Ivo Radić.⁵¹

Do osnutka korčulanskog OO HDZ-a došlo je 25. ožujka u korčulanskoj kino-dvorani „Liburna“. Skupu su, prema ustaljenom običaju, prisustvovali čelnici HDZ-a iz Kardeljeva i Dubrovnika, a za prvog predsjednika izabran je, otprije spomenuti, Boris Dragičević.⁵² Do kraja mjeseca osnovana su još dva ogranka čime je završeno organiziranje ogranka u svim većim mjestima dubrovačke općine. U prostoriji hotela Orlando u Srebrenome održana je 25. ožujka osnivačka skupština za područje Župe dubrovačke. Otvorio ju je član inicijativnog odbora Andro Ivušić čiji nastup je popraćen govorima gostiju iz Dubrovnika, odnosno Ive Jelića i Ivana Mustaća. Izabran je izvršni odbor od 17 članova, a za prvog predsjednika Pasko Pendo.⁵³ Dva dana nakon osnovan je i ogranak u priobalnom mjestu Slano kojemu gravitira značajan dio Dubrovačkog primorja. Skupština je održana u dvorani hotela „Admiral“ u prisustvu oko 150 žitelja MZ Slano te istih predstavnika iz OO-a. Za prvog predsjednika izabran je Antun Dedo, za tajnika Baldo Ljubišić, a za blagajnika Antun Mozara.⁵⁴

⁴⁷ "Jelić u Sabor! Jelić iz Sabora?", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14341., 3. 11. 1990., 12-13.

⁴⁸ Knežević, Domagoj (2015), *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom*, str. 186

⁴⁹ "Ogranak u Blatu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14341., 16. 3. 1990., 10.

⁵⁰ "Razvoj Pelješca", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14116., 21. 3. 1990., 7.

⁵¹ "Tribina o izborima", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14125., 30. 3. 1990., 10.

⁵² "Suverenitet i blagostanje", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14121., 26. 3. 1990., 4., i Knežević, Domagoj (2015), *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom*, str. 186

⁵³ "Ogranak HDZ-a", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2058., 31. 3. 1990., 3.

⁵⁴ "Osnovan ogranak HDZ-a", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2058., 31. 3. 1990., 18.

Početak travnja nastavljen je s osnivanjem ogranaka na otocima. Stotinjak korčulanskih pristalica HDZ-a osnovalo je 8. travnja ogranak u Lombardi⁵⁵, a nakon toga osnovan je ogranak i u Pupnatu.⁵⁶ Posljednji OO HDZ-a u DNŽ osnovan je 9. travnja na otoku Lastovu, odnosno dan prije konačnog zaključivanja liste izbornih kandidata. Predsjednik OO postao je Antun Simić, a skupu su nazočili čelnici splitskog HDZ-a dr. Zvonimir Marković i Onesin Cvitan.⁵⁷

3.2.3. *Predizborne aktivnosti u HDZ-u*

Predsjedništvo kardeljevskog OO HDZ-a sredinom siječnja 1990. javno je osudilo napade na HDZ u republici, posebno nakon osnivačke skupštine gradskom odbora HDZ-a u Splitu. U svom osvrtu posebno naglašava da većina onih koji kritiziraju HDZ, zapravo nije ni pročitala program te stranke.⁵⁸ Uskoro je u Dubrovniku organizirana prva najavljena javna skupština dubrovačkog HDZ-a. Održana je 20. siječnja 1991. godine u dvorani Festivalnog orkestra Dubrovnik. Za razliku od osnivačke, ova je skupština imala sve potrebne dozvole za održavanje te su joj, uz članovi i simpatizere iz cijele DNŽ, prisustvovali potpredsjednik HDZ-a Vladimir Šeks te predsjednik splitskog OO HDZ-a dr. Zvonimir Marković. Tom prilikom izabran je Izvršni odbor dubrovačkog OO koji je potvrđen s 114 glasova. Skupštinu je obilježio općehrvatski ugođaj s trobojnicama, a jednako kao i u Stonu pjesmom je iskazano štovanje banu Jelačiću.⁵⁹ U svom izlaganju predsjednik OO HDZ-a Ivo Jelić naglasio je da članom HDZ-a neće moći postati oni koji iskazuju rasnu, nacionalnu i drugu nesnošljivost, da bi nakon njegovih riječi, prema pisanju Dubrovačkog vjesnika, Kazimir Rajčević izjavio „da ne može biti Dubrovčanin tko nije Hrvat“.⁶⁰ Novinski napis o „naklapanjima“ Kazimira Rajčevića izazvao je reakciju javnosti. Tako je, otprije HDZ-u neskloni SUBNOR⁶¹ Lapada, ponovno u medijima isticao kako je predložio Saboru SRH da onemogući registraciju HDZ-a i sličnih stranaka te Rajčevićev istup usporedio s politikom Vuka Draškovića i velike Srbije.⁶² U idućem broju Dubrovačkog vjesnika u rubrici „Reagiranja“ objavljena su tri članka potpisana od vodstva HDZ-a i samoga Kazimira Rajčevića. Predsjednik Ivo Jelić kritizirao je neprofesionalan pristup novinara pri izvještavanju o spomenutoj skupštini zbog navoda o iznesenim neistinitim tvrdnjama i nacionalističkom ugođaju bez da se ijedno potkrijepi dokumentima, a Rajčevića brani tvrdnjom o postojanju snimke sa skupštine s koje je moguće

⁵⁵ "Ogranak HDZ-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14135., 9. 4. 1990., 4.

⁵⁶ "HDZ u Pupnatu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14137., 11. 4. 1990., 10.

⁵⁷ "Napušten brod", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14136., 10. 4. 1990., 6.

⁵⁸ "Umjesto hajke, riječ biračima", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14058., 22. 1. 1990., 23.

⁵⁹ "Izjava za Sabor", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14057., 21. 1. 1990., 14.

⁶⁰ "Sloboda?!", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2049., 27. 1. 1990., 3.

⁶¹ Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata.

⁶² "Dug sviju nas", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2050., 3. 2. 1990., 6.

čuti da su riječi Kazimira Rajčevića izvučene iz konteksta.⁶³ Ipak, u svojoj reakciji Rajčević ne opovrgava navedene optužbe, štoviše, na primjedbu da na njegove riječi nitko nije reagirao ponosno upozorava „REAGIRALO SE JE... burnim pljeskom i oduševljenim odobravanjem“.⁶⁴ Za obračun s udruženjem boraca zadužen je bio tajnik Davor Lucianović koji upozorava borce NOR-a kako se njihovo shvaćanje socijalizma opasno približilo kraju ne samo u Jugoslaviji, već diljem Europe te da su im u cilju očuvanja vlasti preostale samo prijetnje i zastrašivanja. Tim putem poziva ih, ukoliko imaju hrabrosti, da svoje stavove i ciljeve ponude biračima na predstojećim izborima.⁶⁵

Prvi značajniji skup HDZ-a Metković održan je 10. veljače 1990. Činjenicu da je HDZ u kratkom vremenu stekao veliku popularnost u Metkoviću potvrđuje i potpuna ispunjenost dvorane Doma kulture. Važnost ovog skupa ogleda se u dolasku predsjednika HDZ-a dr. Franje Tuđmana u čijoj pratnji su bili glavni tajnik HDZ-a Ivan Bobetko i dr. Šime Đodan. Označivši svoj govor prvim javnim govorom nakon legalizacije političkih stranaka, dr. Franjo Tuđman najavio je održavanje prvog općeg sabora HDZ-a u Zagrebu. Prisutnost nekolicine čelnika HDZ-a vjerojatno je bio povod dojavljivanju o podmetnutoj bombi na koju je organizatore upozorio SUP, ali je zbog dojavljenog termina ta prijetnja odbačena i skup je nastavljen. Taj skup ujedno je bio i izborni, a do njegova održavanja, prema riječima Luke Bebića, na prostoru općine bilo je oko tisuću članova HDZ-a i 6 aktivnih ogranaka.⁶⁶

Nakon velikog broja godina, prvi višestranački skup održan je 17. ožujka na otoku Mljetu. Predstavljene su tri političke opcije, a HDZ je predstavio predsjednik OO HDZ-a Ivo Jelić. Uz predstavljanje, komentirao je kako se u potpunosti slaže s Tuđmanovim djelovanjem i iznosi kritike na račun kongresa HDZ-a u Zagrebu.⁶⁷ Prva tribina HDZ-a u Dubrovnik održana je 21. ožujka u dvorani Ivan Morđin Crni. Ponovljeni su ciljevi i stavovi HDZ-a, a za govornicom su se našli Neven Jurica, Žarko Domljan, Niko Gunjina i Ivo Jelić. Također, na tribini je najavljen mogući dolazak predsjednika HDZ-a Franje Tuđmana na predizborni skup u Dubrovniku u travnju.⁶⁸

Predizborne aktivnosti HDZ-a postale su intenzivnije u travnju 1990. godine kada se održavaju brojne tribine i predizborni skupovi diljem DNŽ. Već početkom travnja HDZ je postao najjača

⁶³ "Neprofesionalnost", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2050., 3. 2. 1990., 6.

⁶⁴ "Reagiralo se je", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2050., 3. 2. 1990., 6.

⁶⁵ "Imate li hrabrosti", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2050., 3. 2. 1990., 6.

⁶⁶ "Ni milimetar ispod Slovenije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14078., 11. 2. 1990., 4.

⁶⁷ "Tribina triju stranki", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2057., 24. 3. 1990., 18.

⁶⁸ "Dolazi Tuđman?", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2057., 24. 3. 1990., 3.

konavoska opcija, što je i istaknuto na predizbornim skupovima 7. i 8. travnja u Čilipima i na Grudi. Aktivno sudjelovanje hrvatskog iseljeničtva u političkom životu domovine vidljivo je i kroz donaciju od dvije tisuće američkih dolara koje je Božo Deranja „Bumbar“ uručio konavoskom ogranku HDZ-a kao prilog konavoskih iseljenika.⁶⁹ U dubrovačkom primorju održane su tribine 7. travnja u Visočanima⁷⁰ i 14. travnja u školi u Čepikućima.⁷¹ Predizborne aktivnosti u Konavlima uistinu su bile opsežne uzevši u obzir da se radilo o relativno novoosnovanom ogranku. Tri dana za redom, odnosno 14., 15. i 16. travnja održani su predizborni skupovi u Radovčićima, Cavtatu i Stravči.⁷² Polovinom travnja održan je predizborni skup u Orebiću na kojemu se su predstavili kandidati za Sabor i SO Korčula.⁷³ Iako nije sudjelovao u izborima, OO HDZ-a Lastovo također je u travnju održao predizborni skup.⁷⁴ Ipak, najvažniji predizborni skup u općini Dubrovnik održan je 18. travnja pred oko pet tisuća okupljenih građana unutar stare gradske jezgre Dubrovnika. Skup je otvoren govorima dubrovačkih kandidata za sabor Ive Jelića i Ivana Mustaća, a obilježio ga je posjet predsjednika HDZ-a Franje Tuđmana. Na skupu su detaljnije predstavljeni kandidati za predstojeće izbore te je pročitana „Apel javnosti“ potpisan od strane velikog broja dubrovačkih intelektualaca.⁷⁵ Predizborni skup HDZ-a Kardeljevo održan je 19. travnja u sportskoj dvorani u Kardeljevu. Okupilo se oko 1400 ljudi iz Kardeljeva i susjednih mjesta. Skup je obilježen gostovanjem Vladimira Šeksa koji je u svom govoru istakao da HDZ, unatoč etiketiranju u kontekstu stranke opasnih namjera, jedino predstavlja opasnost za komuniste.⁷⁶ Skupovi HDZ-a Metković održani su u Vidu i Prudu te su najavljeni za sva mjesta u općini do početka izbora. Predstavljanje Saborskih kandidata održano je 20. travnja na javnoj predizbornoj tribini na kojoj se predstavljalo više stranaka (SKH-SDP, HDZ, HKDS, HDS).

3.3. Hrvatski socijalno liberalni savez (HSLs)

Istinski početak višestranačja u gradu Dubrovniku potrebno je vezati uz osnutak ogranka Hrvatskog socijalno liberalnog saveza. Naime, 14. listopada 1989. godine osmero članova inicijativnog kruga održalo je osnivačku skupštinu HSLs-a i time naznačilo početak političkog pluralizma na dubrovačkoj sceni.⁷⁷ Predsjednik stranke u Dubrovniku postao je Ivica Ban, a

⁶⁹ "Dolari za HDZ", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2060., 14. 4. 1990., 18.

⁷⁰ "Tribina HDZ", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2060., 14. 4. 1990., 18.

⁷¹ "HDZ organizira javnu tribinu", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2060., 14. 4. 1990., 19.

⁷² "Predstavljen program HDZ-e", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2061., 21. 4. 1990., 18.

⁷³ "Predstavljeni kandidati", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14142., 16. 4. 1990., 2.

⁷⁴ "Povratak otoku", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14146., 20. 4. 1990., 10.

⁷⁵ "Oživotvorimo san o slobodi", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14145., 19. 4. 1990., 5.

⁷⁶ "Uskoro nastupa hrvatska država", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14146., 20. 4. 1990., 5.

⁷⁷ Dubrovački HSLs obilježio 24. obljetnicu osnutka, *Službena web stranica HSLs-a*, URL: <https://www.hsls.hr/dubrovaki-hsls-obiljeio-24-obljetnicu-osnutka/>

Željko Filičić izabran je na mjesto tajnika. Političku razjedinjenost općina današnje DNŽ potvrđuje i kasno osnivanje drugih ogranka HSLS-a na njezinu području. Korčulanski ogranak HSLS-a osnovan je 22. ožujka na inicijativu nekolicine Korčulana. Za prvoga predsjednika izabran je Ivić Skokandić, a za tajnika Lovro Batistić.⁷⁸ Prvi neretvanski ogranak osnovan je 3. travnja u Domu kulture u Metkoviću. Na osnivanje podružnice pristigli su iz Zagreba predsjednik stranke Dražen Budiša i Đuro Njavro koji su svojim govorima upoznali okupljene s nastankom Koalicije narodnog sporazuma (KNS) i izbornim planovima. Za prvog predsjednika ogranka izabran je Željko Dragović, za potpredsjednika Pero Čarapina te Markica Raič na mjesto tajnika.⁷⁹ U srpnju HSLS je osnovao podružnicu i u općini Kardeljevo, a prvi predsjednik postao je Srećko Erak. Gost osnivačke skupštine bio je predsjednik stranke Dražen Budiša koji je pred nekoliko stotina okupljenih održao političku tribinu.⁸⁰

Za razliku od nešto kasnije osnovanog ogranka HDZ-a, ogranak ove političke stranke u Dubrovniku dobio je priliku obavijestiti širu javnost o početku djelovanja i temeljnim odrednicama stranke neposredno nakon osnivanja. Radijska emisija „Kulturni mozaik“ prva je omogućila predstavnicima HSLS-a ulazak u medijski prostor nužan za upoznavanje pojma „druge“ političke stranke uopće. Ipak, predstavljanje koje je više odjeknulo u javnosti rezultat je intervjua omladinskog lista Laus koji je u broju za studeni 1989. razgovarao s tajnikom dubrovačkog ogranka. Rani problemi stranke ogledaju se u anonimnosti i nedostatku ljudstva potrebnog za organizaciju i promidžbu.⁸¹ Prvaci dubrovačkog HSLS-a od početka su izražavali želju za suradnjom s ostalim društveno-političkim organizacijama kao i želju za djelovanjem unutar okvira SSRN-a. Već u listopadu 1989. godine SSRN Dubrovnik obavješten je o osnutku dubrovačkog HSLS-a i želji za suradnjom s ostalim društveno-političkim organizacijama unutar SSRN-a. Prvaci HSLS-a nisu ostali samo na pisanim djelima već su i osobno posjetili vrh dubrovačkog SSRN-a, zatraživši tim putem adekvatnu prostoriju neophodnu za nesmetano funkcioniranje stranke. Do kraja 1989. unutar SSRN nije se ni promislilo o ispunjenju tog zahtjeva, štoviše ogranak HSLS-a nije bio informiran ni o terminima održavanja skupština Općinske konferencije SSRN-a iako je djelovao unutar tog saveza.

Otprije spomenuti list Laus i Općinska konferencija SSOH iz Dubrovnika nastojali su početkom 1990. godine pokazati kako postoji određeni prostor za predstavljanje novih političkih opcija. Stoga, najavljeno je održavanje tribine „Što HSLS nudi Hrvatskoj i Jugoslaviji?“ putem koje

⁷⁸ Ogranci HSLS-a na otoku Korčuli, *Web blog HSLS-a Korčula*, URL: <http://korcula.hsls.hr/korcula/>

⁷⁹ "Stranka s tradicijom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14130., 4. 4. 1990., 5.

⁸⁰ "Mi smo stranka centra", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14231., 16. 7. 1990., 4.

⁸¹ "Mi smo optimalisti", *Laus*, (Dubrovnik), br. 14130., studeni 1989., 8-9.

bi stranka predstavila vlastiti program i ugostila istaknute članove iz vrha stranke. Najavljene tribine su ipak ostale samo najavljene, a ne i održane. HSLŠ je trebao ugostiti Božidara Kovačevića i Ljubu Antića iz Zagreba. Razlozi neodržavanja kod političkih stranaka i organizatora uvelike su se razlikovali, što se ubrzo prenijelo i na medijska prepucavanja. Organizatori su putem Dubrovačkog vjesnika i Slobodne Dalmacije obavijestili kako tribine nisu održane zbog jednostavnog razloga, odnosno nedolaska najavljenih gostiju i sukoba u rukovodstvu lokalnog ogranaka HSLŠ-a. Također „omladina“ se tom prilikom opravdala da njezin cilj nije bio paktiranje ili davanje ustupka alternativni.⁸² S druge strane, u odgovoru na te medijske izvještaje, predsjednik dubrovačkog ogranka HSLŠ-a je razlog neodržavanja vidio „u bukvi koju su mlađahnim rukovodiocima OK SSOH Dubrovnik očitali njihovi stariji drugovi iz OK SSRNH Dubrovnik, zbog organiziranja političkih tribina konkurenciji i davanja prvenstva u predstavljanju političkih programa opozicionim političkim strankama...“⁸³ Otkazivanje je rezultiralo organizacijom vlastite tribine HSLŠ-a 26. veljače na koju su, za razliku od najavljene, došli Vlado Gotovac, Dražen Budiša i Franjo Zenko. Tom prilikom u Dubrovniku je predstavljen izborni program HSLŠ-a.⁸⁴ Odmah nakon službene registracije političkih stranaka u Hrvatskoj, ogranak HSLŠ-a Dubrovnik zatražio je od SO Dubrovnik preraspodjelu prostora namijenjenih djelovanju stranaka. Jednako se zahtijeva i poštena podjela budžetskog novca s obzirom da su novonastale stranke postale izjednačene s do tada postojećom.⁸⁵

U srpnju 1990. HSLŠ je osnovao podružnice i u općinama Korčula i Kardeljevo. Gost osnivačkih skupina bio je predsjednik stranke Dražen Budiša koji je pred nekoliko stotina okupljenih održao političke tribine. U Kardeljevu je podružnicom predsjedao Srećko Erak, dok je na Korčuli, do izborne skupštine, to obavljao Koordinacijski odbor. Na sjednici u studenome tu funkciju preuzeo je Izvršni odbor na čelu s Žrnovljaninom Martinom Vojvodićem. U studenome je i dubrovačka podružnica promijenila vodstvo pa je predsjednik postao Ivica Šurković, a tajnica Vlasta Brunsko.

3.4. Hrvatska kršćanska demokratska stranka (HKDS)

Osnivanje HKDS-a Dubrovniku održalo se 24. veljače 1990. godine u dvorani hotela „Excelsior“ u Dubrovniku. Okupilo se oko 250 simpatizera stranke među kojima je bio i zamjenik predsjednika HKDS-a prof. dr. Ivan Cesar te dr. Miljenko Brnobić. Na skupštini je

⁸² "Tribine nisu zabranjene", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2048., 20. 1. 1990., 3.

⁸³ "Tribine nisu zabranjene (2)", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2049., 27. 1. 1990., 4.

⁸⁴ "Predstavljen izborni program", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2054., 3. 3. 1990., 3.

⁸⁵ "Prostor i sredstva", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14083., 16. 2. 1990., 7.

došlo do osude novog izbornog zakona kojem se zamjera isključivanje hrvatske emigracije iz izbornog postupka. Također, u prvom planu bila su socijalna pitanja prožeta kršćanskim svjetonazorom pa je riječi bilo o natalitetu, abortusu, odlasku mladih iz domovine i dr. Uz književnika Vicka Lazarija na mjesto predsjednika te Antuna Matića za potpredsjednika, izabran je i 21 član Zbora dubrovačke podružnice.⁸⁶ Iako je osnovana relativno kasno, stranka je istaknula kandidate za prve višestranačke izbore u sklopu KNS-a. Za VUR Sabora kandidiran je Josip Škerlj, a za Vijeće općina Sabora dr. Jure Burić.⁸⁷ Stranačko vodstvo smatralo je kako je u međustranačkom dogovoru KNS-a o drugom izbornom krugu najviše štete naneseo HKDS-u zbog povlačenja kandidatura za SO Dubrovnik ponajviše iz redova njihove stranke, a za što se očekivala određena kompenzacija koja je izostala. Ipak, HKDS je uspjela ostvariti značajnih 13 mandata u budućem sazivu SO Dubrovnik, od kojih je jedan postao potpredsjednikom VUR-a.⁸⁸

3.5. Jugoslavenska samostalna demokratska stranka (JSDS)

Inicijativni odbor za osnivanje Jugoslavenske samostalne demokratske stranke u Dubrovniku započeo je s radom 7. ožujka 1990. godine. Jedanaestero članova užeg odbora bilo je zaduženo za organizaciju osnivačke skupštine koja se održala u nedjelju 18. ožujka u dvorani „Ivan Mordin Crni“.⁸⁹ Glavni razlozi osnivanja bili su širenje nacionalizma i raskol unutar SKJ. Ova stranka nastojala se nametnuti u ponovnom okupljanju pripadnika svih naroda unutar Jugoslavije. Ipak, istaknutiji pripadnici ove stranke u Dubrovniku izjašnjavali su se Jugoslavenima ili Srbima, dok su etničkom smislu većinski pripadali Srpskom ili Crnogorskom narodu. Prema već ustaljenoj tradiciji pri osnivanju novih stranaka, u posjet Dubrovačkoj podružnici pristigao je iz Zagreba predstavnik glavnog odbora prof. dr. Milan Galogaža. Uz općinsko odbor JSDS-a od 26 članova, za prvog predsjednika dubrovačkog ogranka izabran je Miljenko Reljić.⁹⁰ Početak djelovanja vezan je uz pripremu za višestranačke izbore na kojima je JSDS istaknula kandidate za Sabor i SO. Za vijeće općina Sabora kandidirao se predsjednik stranke Miljenko Reljić, a za DPV Sabora Dragan Parežanin.⁹¹ Na izborima stranka nije ostvarila pozitivan rezultat. Slabašna podrška rezultirala je izostankom mandata u Saboru i SO

⁸⁶ "Nitko ne smije biti neodgovoran", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14092., 25. 2. 1990., 8., "Briga za sve", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2054., 3. 3. 1990., 3

⁸⁷ "Kandidati Dalmacije za Sabor Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14132., 6. 4. 1990., 4

⁸⁸ "Pažljivo osluhnuti narod", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2068., 9. 6. 1990., 9

⁸⁹ "Osniva se JSDS", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2055., 10. 3. 1990., 3

⁹⁰ "Tržište, višestranačje, federacija", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2057., 24. 3. 1990., 3

⁹¹ "Kandidati Dalmacije za Sabor Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14132., 6. 4. 1990., 4

Dubrovnik, a opravdana je kasnim osnutkom dubrovačkog ogranka i neprimjerenim većinskim izbornim sustavom.⁹²

3.6. *Socijaldemokratska stranka Hrvatske (SDSH)*

Ogranak SDSH Dubrovnik osnovan je 24. ožujka 1990. godine. Na osnivačkoj skupštini prisustvovalo je svega dvadesetak osoba, a kao razlog navedeno je osnivanje tik pred izbore i činjenica da je do tada osnovano nekoliko stanaka. Unatoč tome, najavljeno je sudjelovanje na predstojećim izborima u okviru KNS-a i istaknuto kako će izabrani Sabor biti ustavotvorni i u skorom periodu raspisati prijevremene izbore. Za prvoga predsjednika izabran je odvjetnik Miodrag Levanat, a za tajnika Josip Mikulić.⁹³ Unatoč kasnom osnivanju, SDSH je imao kandidate za SO Dubrovnik, ali na izborima nije osvojio nijedan skupštinski mandat.⁹⁴ Stranka nije imala značajnijeg medijski dokumentiranog djelovanja na dubrovačkom području. Jedino što se može izdvojiti da je stranka organizirala vlastitu tribinu početkom 1991. godine na kojoj je bilo prisutno vodstvo stranke na čelu s predsjednikom SDHS dr. Antunom Vujićem i potpredsjednikom Darinkom Kosorom.⁹⁵ Također, nedugo nakon toga sudjelovala je u akciji očuvanja prava ribara na dopunski ribolov.

3.7. *Hrvatska seljačka stranka (HSS)*

Do osnivanja organizacija Hrvatske seljačke stranke na području DNŽ došlo je u trenutku raskola unutar vodstva tek obnovljene stranke. Naime, djelovanje HSS-a u Hrvatskoj obnovljeno je 20. studenog 1989. u Zagrebu u kući Nede Prpić Gamiršek.⁹⁶ Od samoga početka stranku su pratile nesuglasice, a do stvaranja dviju frakcija došlo je na sjednici održanoj 24. ožujka 1990. godine. Na njoj su smijenjeni dotadašnji predsjednik dr. Nikola Novaković i tajnica Neda Prpić Gamiršek, a na čelno mjesto postavljen je dotadašnji prvi potpredsjednik Ivan Zvonimir Čičak.⁹⁷ Dio prvotnog vodstva zamjerao je Čičku nerazumijevanje ideologije Stjepana Radića, a s druge strane optuženi su za urotu prilikom ulaska u KNS iz koje se zahtijevalo izbacivanje nekolicine članova stranke. Situacije se odrazila i na djelovanje stranke na krajnjem jugu Hrvatske. U Dubrovniku je 21. ožujka formiran inicijativni odbor za osnivanje

⁹² "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4, "Zastupnici u Saboru", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2064., 12. 5. 1990., 9

⁹³ "Privatizacija preduvjet razvitka", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2058., 31. 3. 1990., 3

⁹⁴ "Kandidati za odbornike Skupštine općine Dubrovnik", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2059., 7. 4. 1990., 10-12, "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4

⁹⁵ "Stranka evropske opcije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14418., 21. 1. 1991., 2

⁹⁶ „Iz povijesti HSS-a“, *Službena web stranica HSS-a*, URL: <https://hss.hr/wp-content/uploads/2019/05/Iz-povijesti-HSS-a.pdf>

⁹⁷ "Čičak na čelu HSS-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14120., 25. 3. 1990., 32

ogranka HSS-a⁹⁸, a samo četiri dana nakon u Opuzenu i Kominu je gostovao Ivan Zvonimir Čičak prilikom formiranja ogranka za područje donje Neretve. Iako se izbor Čička osporavao zbog navodnog održavanja neustavne sjednice, novoosnovani opuzenski odbor na čelu s predsjednikom Marijom Misnerom aklamacijom je potvrdio zaključke s dan prije održane sjednice u Zagrebu.⁹⁹ Zadnjeg dana ožujka održana je osnivačka skupština u Dubrovniku u prisustvu znatno manjeg broja ljudi. Na njoj je naglašeno kako dubrovački ogranak pruža podršku dr. Nikoli Novakoviću i pridruživanju stranke KNS-u. Za predsjednika je izabran Mislav Carević, a za tajnika Damir Šmok.¹⁰⁰ Tako je na području DNŽ došlo do dupliciranja potpore nedavno nastalim frakcijama u vrhu stranke.¹⁰¹ Stranka na području DNŽ nije ostvarila mandate u SO-ima i Saboru RH.¹⁰²

3.8. Demokratski savez Albanaca Hrvatske (DSAH)

Prva dubrovačka stranka s predznakom drugih naroda bila je ona povezana s zaštitom interesa Albanskog naroda. Na osnivačkoj skupštini u radničkom domu „Ivan Morđin Crni“ 11. travnja 1990. godine osnovan je dubrovački DSAH. Osnivanju podružnice prisustvovali su član Predsjedništva stranke Sejdi Elshani i član Predsjedništva splitskog ogranka Muhamed Imeri.¹⁰³ Stranka je na državnoj razini ušla u KNS, a osnovana je zbog višegodišnjih problema Albanaca na Kosovu, koji su se dodatno pogoršali ukidanjem autonomnosti te pokrajine u okviru Jugoslavije. Na dubrovačkom području ogranak nije imao značajnije aktivnosti, a djelovanje je vezano uz ulaganje protesta vezanih uz položaj stanovništva na Kosovu.¹⁰⁴ Također, Savez je u ključnim trenucima neposredno prije početka ratnih događanja surađivao s ostalim strankama u Dubrovniku te u više navrata iskazao punu podršku uspostavi suverene RH i podršku njezinu vrhovništvu.¹⁰⁵

4. Višestranački izbori 1990. godine

Prvi višestranački izbori nakon drugoga svjetskoga rata održani su u dva izborna kruga u travnju i svibnju 1990. godine. Tom prilikom građani su odlučivali o sastavu novog višestranačkog hrvatskog sabora, ali i o sastavu budućih lokalnih tijela vlasti. Do njihova raspisivanja došlo je

⁹⁸ "Kandidati za Sabor", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2057., 24. 3. 1990., 3

⁹⁹ "Dosta unitarizma Tripalova tipa", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14121., 26. 3. 1990., 4

¹⁰⁰ "Podrška legitimnom predsjedniku", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2059., 7. 4. 1990., 3

¹⁰¹ "Tko je (i)legalan", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14129., 3. 4. 1990., 2

¹⁰² "Raznoboje odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4

¹⁰³ "Federacija – garant autonomije Kosova", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14138., 12. 4. 1990., 4

¹⁰⁴ "Izjave panike", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14281., 4. 9. 1990., 4

¹⁰⁵ "Uz razlaz – dio Albanije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14512., 25. 4. 1990., 8

odlukom vodstva SKH koje je, potaknuto promjenama diljem istočne Europe, uvidjelo da jednostranački sustav više ne može opstati. Iako je Republički sekretarijat za upravu i pravosuđe SR Hrvatske legalizirao političke stranke tek 5. veljače 1990. godine, rezultat izbora najviše je pogodovao novoosnovanim strankama, a poglavito HDZ-u. Pobjeda HDZ-a na republičkoj razini nije se jednako reflektirala na sve tadašnje općine na prostoru DNŽ. Prema mogućnosti izbora svakako se izdvajala teritorijalno i populacijska najveća općina Dubrovnik u kojoj je do održavanja izbora oformljeno najviše političkih opcija. Unatoč tome, u svim općinama najveća borba vodila se između SKH-SDP i HDZ-a, pri čemu je nemalu ulogu odigrala i KNS.

4.1. Općina Kardeljevo

Izbori na području Kardeljeva, uz situaciju na Korčuli, bili su najviše neizvjesni i pokazali su podijeljenost društva u tim općinama. Za vijeće općina Sabora kandidate u općini Kardeljevo istaknuli su SKH-SDP i HDZ. U oba kruga glasovanja prednost je ostvario kandidat SKH-SDP Zlatko Raič. Ipak, u prvom je krugu glasovanja razlika bila u samo sedam glasova (3642:3635) uz izlaznost od 7650 birača, dok je u drugom krugu prednost SKH-SDP značajnije povećana (3711:3472), ali uz slabije zabilježenu izlaznost.¹⁰⁶

U prva dva kruga izbora za SO izabrano je ukupno 68 zastupnika. Prema službenim rezultatima moglo se zaključiti da će glavnu skupštinsku riječ voditi HDZ s 28 zastupničkih mjesta koji je nadjačao SKH-SDP i Savez socijalista s 27 mandata.¹⁰⁷ Ipak, kao što je neposredno nakon objave rezultata iz SKH-SDP najavljeno, 13 nezavisnih zastupnika VUR-a, redom članova i simpatizera te stranke, činilo je čvrstu koaliciju lijevog bloka s 40 zastupnika.¹⁰⁸ Oko takvih najava reagirao je i vrh HDZ-a iz Kardeljeva¹⁰⁹ koji je bojkotom najavljenih konstituirajućih skupština i blokadom izbora kandidata Općinske komisije za izbor i imenovanje uspio postići pogodniji položaj unutar skupštine.¹¹⁰ Općinska je skupština, uz brojne prethodne nesuglasice, sastavljena tek 19. lipnja, a u njoj je uz kandidate lijevog bloka, HDZ uspio izboriti potpredsjednike skupštine, DPV i MVZ te predsjednika VUR.¹¹¹

4.2. Općina Metković

Izbori u općini Metković pokazatelj su kvalitetnog posla koji je HDZ odradio u predizbornom vremenu. Jedina je to općina današnje DNŽ u kojoj je HDZ ostvario apsolutnu dominaciju.

¹⁰⁶ "Izbori za zastupnike u hrvatski sabor (22.04.1990.)", *Arhiva izbora Republike Hrvatske*

¹⁰⁷ "Skupštine u 12 boja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14165., 11. 5. 1990., 5

¹⁰⁸ "HDZ: 56,5, nezavisni: 39,1 posto", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14165., 11. 5. 1990., 10

¹⁰⁹ "Čiji su nezavisni delegati?", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14180., 26. 5. 1990., 4

¹¹⁰ "Priopćenje odgodilo sjednicu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14184., 30. 5. 1990., 4

¹¹¹ "Opravdati povjerenje", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14205., 20. 6. 1990., 4

Zastupnika DPV-a Sabora u izbornoj jedinici Metković birao se za općine Metković i Kardeljevo, a za VUR-a Sabora dodatno i za općinu Vrgorac. Za DPV kandidate su predložili HDZ, SKH-SDP, HDS (KNS) i HKDS (KNS). Nadmoćnu pobjedu u prvom krugu ostvario je HDZ-ov kandidat Boško Šiljeg iz Kardeljeva s osvojenih 11416 glasova ispred SKH-SDP-ovog Stipe Paruna kojeg je biralo 5528 glasača. Za VUR stranački kandidat bio je jedino iz redova HDZ-a, a borio se s dva nezavisna kandidata. Između tri kandidata iz Kardeljeva pobijedio je, u prvom krugu, HDZ-ov dr. Filip Šalinović s 6444 glasa ispred nezavisnog Pere Musulina koji je ostvario 3381 glas. Za preostalo Vijeće općina Sabora kandidate su istaknuli SKH-SDP i HDZ. Kandidat HDZ-a Luka Bebić je u prvom krugu s 10251 glasom nadmoćno pobijedio protukandidata Slobodana Volarevića iz SKH-SDP-a, za kojega je glasao svega 2441 glasač.¹¹²

Na izborima za SO Metković situacija je bila skoro identična. Od ukupno predložena 204 kandidata za sva tri vijeća biralo se njih 77. Završetkom prvog kruga izbora već je bilo jasno tko će imati glavnu riječ u skupštini, ali rezultati drugog kruga pokazali su da je u Metkoviću došlo do zamjene jedne vladajuće stranke drugom. Od izabranih 70 kandidata u dva izborna kruga, HDZ je osvojio 61 mjesto, odnosno 88% skupštinskih mjesta. Ostali mandati raspoređeni su između nezavisnih kandidata (5), SKH-SDP-a (2), HKDS-a i SSH-a (1).¹¹³ S određenim iznimkama, HDZ je preuzeo čelna mjesta u naknadno formiranoj SO Metković. Predsjednik SO Metković postao je inženjer Ivo Margeta, a njegov zamjenik Joško Talajić. Za predsjednika IV SO izabran je Ante Krstičević, a predsjednici triju skupštinskih vijeća dr. Mario Vokaun (VUR), Mate Krtalić (DPV) i Ante Bukovac (VMZ).¹¹⁴ U sastav Izvršnog vijeća ušao je, uz članove HDZ-a, jedan nestranački član, te po jedan iz HKDS-a i HSLS-a koji nije ostvario nijedno mjesto u SO.¹¹⁵

4.3. Općina Korčula

Izbor zastupnika za Sabor protekao je slično kao u Kardeljevu. Za VUR Sabora za Korčulu i Lastovo kandidate su istakli koalicija SKH-SDP-a i SS-SSH-a, HDZ i HSLS. Pobijedio je kandidat SKH-SDP-a i SS-SSH-a Marko Vlašić – Čiče koji je s 2355 glasova u drugom krugu pobijedio HDZ-ovog Franu Skokandića s 2184 glasa. Za Vijeće općina Sabora u drugom krugu je izabran kandidat Josip Podbevšek iz spomenute koalicije s 5376 glasova, a pobijedio je Borisa Grbina – Grozdu iz HDZ-a koji je ostvario 4945 glasova. Zastupnik u DPV Sabora birao se za općine Korčulu, Lastovo, Vis, Brač i Hvar. Kandidati su bili iz istih stranaka kao i za

¹¹² "Izbori za zastupnike u hrvatski sabor (22.04.1990.)", *Arhiva izbora Republike Hrvatske*

¹¹³ "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4

¹¹⁴ "Izabrano rukovodstvo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14179., 25. 5. 1990., 4

¹¹⁵ "Novo Izvršno vijeće", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14195., 10. 6. 1990., 2

VUR, a u drugom krugu natjecala su se dva kandidata s otoka Korčule. Pobijedio je HDZ-ov Vicko Krajančić s osvojenih 13982 glasa ispred Dušana Kalogjere iz iste koalicije, koji je osvojio 13308 glasova.¹¹⁶

Za popunjavanje SO Korčule, u dva izborna kruga izabrano je ukupno 62 zastupnika. Po broju zastupnika predvodili su SKH-SDP i SSH (23) te HDZ (22). Slijedi ih 16 nezavisnih kandidata, a jednog zastupnika dobila je i HKDS.¹¹⁷ Konstituiranje nove SO nije teklo lagano kao u drugim općinama. Pri prvom pokušaju izbora predsjednika SO niti jedan kandidati nije dobio potrebnu većinu glasova, već je izabran samo potpredsjednik SO Ante Kriletić Jordes iz Lumbade. Na čelno mjesto općinskih vijeća došli su član SKH-SDP-a Tonči Andreis (DPV) i nezavisna kandidatkinja Zdenka Andrijić (VUR).¹¹⁸ Predsjednici SO, IV SO i Vijeća mjesnih zajednica izabrani su na idućem zasjedanju. Ni tada nijedan od kandidata nije dobio potreban broj glasova, pa je dogovorno odlučeno da na ponovnom glasanju jedini kandidat za predsjednika SO bude HDZ-ov Tonči Gavranić – Gamulin. Istim dogovorom čelno mjesto IV SO pripalo je Petru Franuloviću-Lukriću, a vođenje Vijeća mjesnih zajednica povjereno je Borisu Mareliću.¹¹⁹ Time je na Korčuli najavljena buduća koalicija dviju dotad nespojivih i ideološki udaljenih stranaka. Na potvrđivanje ostatka Izvršnog vijeća čekalo se sve do kraja srpnja, kada su iz HDZ-a odlučili da će glasati za bilo kakav prijedlog nove vlade jer nisu imali dovoljno glasova za garanje vlastitih kandidata, a nepodržavanjem prijedloga mogli su samo produžiti neizvjesnost.¹²⁰

4.4. Općina Lastovo

S obzirom da je Lastovo zakasnilo u političkom organiziranju, na prvim višestranačkim izborima kandidate su ponudili samo lastovski komunisti uz prisutnost nezavisnih kandidata. Jedini saborski zastupnik u Vijeću općina postao je kandidat SKH-SDP Ivan Ivelja koji je u drugom izbornom krugu osvojio 205 glasova dovoljnih za pobjedu nad stranačkom kolegicom Katjom Antičević te nezavisnim kandidatima Veljkom Dražinićem i Leom Katićem. Posebnost lastovskih izbora za Sabor je u činjenici da su svi kandidati birani u oba izborna kruga jer je svaki od njih prvom krugu ostvario minimalnih 7% glasova od ukupnog broja potencijalnih glasača.¹²¹

¹¹⁶ "Izbori za zastupnike u hrvatski sabor (22.04.1990.)", *Arhiva izbora Republike Hrvatske*

¹¹⁷ "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4

¹¹⁸ "Popravni za kandidate", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14183., 29. 5. 1990., 4

¹¹⁹ "Dogovorom do predsjednika", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14194., 9. 6. 1990., 5

¹²⁰ "Nova otočna vlada", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14240., 25. 7. 1990., 3

¹²¹ "Izbori za zastupnike u hrvatski sabor (22.04.1990.)", *Arhiva izbora Republike Hrvatske*

Za SO Lastovo biralo se ukupno 25 zastupnika, a predloženih je bilo 55. U VMZ SO biralo se 11, te po 7 zastupnika u DPV i VUR. Kandidate su istaknuli samo SKH-SDP i SSOH. Nakon dva izborna kruga izabrano je ukupno 24 zastupnika od čega je 19 bilo iz redova SKH-SDP-a, dok je omladinskom savezu pripalo pet mjesta u SO Lastovo.¹²² Lastovski OO HDZ-a koji nije sudjelovao na izborima također je istakao kandidate za čelne pozicije u SO¹²³, ali su one ipak popunjene iz redova SKH-SDP-a. Predsjednik SO Lastovo postao je Antun Karlović, a njegov zamjenik Luka Antičević. Za prvog čovjeka IZ SO izabran je Stjepan Tomašin, a predsjednici triju vijeća Antun Čengija (VMZ), Jakov Škratulja (DPV) i Luka Jurica (VUR).¹²⁴

4.5. Općina Dubrovnik

Kandidate za Vijeće općina Sabora istaknuli su HDZ, SKH-SDP, HKDS (KNS) i JSDS uz jednog nezavisnog kandidata. U prvom izbornom krugu nitko nije ostvario dovoljan broj glasova, pa se borba u drugom krugu vodila između HDZ-ovog Ivana Mustaća i SKH-SDP-ovog Mate Kapovića. U drugom krugu nadmoćno je pobijedio HDZ-ov kandidat. Zastupnici za VUR Sabora iz Dubrovnika birani su u dvije izborne jedinice. Uz nezavisne, kandidate su istakli HDZ, SKH-SDP, HKDS (KNS) i HSLs (KNS). U prvoj izbornoj jedinici u drugom krugu glasovanja našli su se HDZ-ov Mato Medo i SKH-SDP-ov Đorđe Vrtikapa. Pobjedu je odnio Matko Medo uz podršku 6199 glasača. U drugoj izbornoj jedinici pobjedu je već u prvom izbornom krugu ostvario HDZ-ov Ivo Jelić s osvojenih 4698 glasova ispred drugoplasiranog kandidata SKH-SDP-a Liboria Polande kojeg je podržalo 3078 glasača. Za DPV Sabora natjecali su se kandidati SKH-SDP-a, SS-SSH-a, JSDS-a te nezavisni kandidat Hrvoje Kačić čiju su kandidaturu poduprli KNS i HDZ. Velika podrška nezavisnom kandidatu rezultirala je njegovom pobjedom u prvom krugu s osvojenih 25690 glasova ispred kandidata SKH-SDP-a Pere Vićana koji je ostvario 11218 glasova.¹²⁵

Za sastav nove SO na višestranačkim izborima 1990. godine izabran je ukupno 121 zastupnik. U VMZ izabrano je 40, u DPV 25 te 56 zastupnika u VUR. HDZ je ostvario 79 (65,29%), nezavisnih zastupnici 18 (14,87%) te SKH-SDP i KNS po 12 (9,92%) zastupničkih mjesta.¹²⁶ Na konstituirajućoj sjednici SO potvrđeni su otprije najavljeni kandidati za čelne funkcije. Na mjesto predsjednika zasjeo je Pero Poljanić, a na čelo Komisije za izbor i imenovanje Željkan Konsuo, iako je prvotni prijedlog bio HDZ-ov Pakiša Radica. Unatoč tome, Radica nije ostao

¹²² "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4

¹²³ "Predloženi kandidati", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14186., 1. 6. 1990., 7

¹²⁴ "Izabrano rukovodstvo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14192., 7. 6. 1990., 2

¹²⁵ "Izbori za zastupnike u hrvatski sabor (22.04.1990.)", *Arhiva izbora Republike Hrvatske*

¹²⁶ "Raznobojne odborničke klupe", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14166., 12. 5. 1990., 4

bez funkcije jer je postao potpredsjednik DPV-a, dok je čelno mjesto pripalo Luki Kordi. I VMZ je u potpunosti pripalo HDZ-u pa je predsjednica postala Nada Doršner, a potpredsjednik Matko Bupić. Jedina podjela funkcija dogodila se u VUR u kojem je HDZ ujedno i ostvario najlošiji rezultat. Predsjednik je postao nezavisni kandidat Nikola Obuljen Čičo, a mjesto potpredsjednika pripalo je Mihi Popoviću iz redova HKDS-a.¹²⁷ Najveći obrat dogodio se pri izboru IV SO. Kao kandidat za predsjednika vijeća bio je istaknut Joško Radica, ali je on na nejavnom sastanku HDZ-a odustao od kandidature prije održavanja druge sjednice SO na kojoj su trebali biti izglasani dužnosnici vijeća. Razlog tome je neprihvatanje predloženih članova budućeg IV SO od strane rukovodstva HDZ-a. Umjesto njega, predsjednik IV SO postao je Željko Šikić.¹²⁸ Ovakva odluka stranačkog vrha izazvala je žestoku reakciju medija koji su je usporedili s partijskim djelovanjem nakon Drugog svjetskog rata. Navedeno je kako je prvotni kandidat odbačen jer je članove IV SO birao među najsposobnijim ljudima struke. Također, i da se takav izbor nije sviđao „prvoborcima“ koji su zahtijevali veću stranačku privrženost budućih vijećnika.¹²⁹ Ipak, iz sastava nove općinske vlade jasno je kako su njeni članovi postali ljudi s višegodišnjim iskustvom u sektoru na čije čelo su izabrani, a ni stranačka pripadnost nije isključivo bila vezana uz vladajuću stranku.¹³⁰

5. Višestranačje u postizbornom vremenu

5.1. Hrvatska demokratska zajednica (HDZ)

5.1.1. Općina Metković

Postizborno vrijeme u općini Metković nije previše zanimljivo u pogledu stranačkih aktivnosti. Razlog tomu je što praktički nije postojala nikakva opozicija koja bi imala značajniji utjecaj u provedbi političkih odluka. Dominacija HDZ-a iskazana je već početkom srpnja kada su smijenjeni čelni ljudi općinskih organa uprave. Smijenjeni su direktor Uprave društvenih prihoda, sekretar Sekretarijata za opću upravu, predsjednik Komiteta za privredu i sekretar Sekretarijata za narodnu obranu. Navedene funkcije popunjene su kadrovima iz HDZ-a, HKDS-a i stranački neopredijeljenima.¹³¹

Politička borba nastavljena je unutarstranački, odnosno na relaciji HDZ Opuzen-HDZ Metković. Borba je ponovno vođena oko osnivanja općine u Opuzenu, a taj Sukob stvorio je

¹²⁷ "Demokratski u budućnost", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14185., 31. 5. 1990., 8

¹²⁸ "Novi mandatar za Izvršno vijeće", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2069, 16. 6. 1990., 2

¹²⁹ "Podobnost", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2069, 16. 6. 1990., 2

¹³⁰ "Nova općinska vlada", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14208, 23. 6. 1990., 8

¹³¹ "Smjene po želji birača", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14219, 4. 7. 1990., 4

velike probleme u radu SO Metković. Zastupnici HDZ-a iz Opuzena već u listopadu započeli su bojkot rada SO zbog neriješenih problema oko raspodjele lovišnog prostora.¹³² Zbog toga su nekoliko puta upućivani apeli državnom vrhu i osnivani Koordinacijski odbori MZ Donje Neretve. Sabor RH, na pitanje zastupnika Boška Šiljega, odgovorio je da je potrebno pričekati usvajanje novog Ustava RH kojim bi se odredila nova administrativno-teritorijalna podjela, iako je nova općina zeleno svjetlo dobila još za vrijeme prethodnog saziva Sabora.¹³³ U studenome je donesena odluka Vlade RH kojom se nalaže da je potrebno ponovno provesti već provedene radnje potrebne za osnivanje nove općine, što je naišlo na organizirani prosvjed u Opuzenu.¹³⁴ Nakon toga, formirana je komisija zadužena za rješavanje pitanja nove općine, ali je ona bila sastavljena samo od zastupnika iz Metkovića jer su oni sudjelovali u radu SO.¹³⁵ Naznake pomaka u rješavanju ovoga pitanja pojavile su se u ožujku 1991., ali do rješavanja ipak nije došlo zbog izbijanja ratnog stanja na području RH.

HDZ je utjecao i na izmjenu naziva ulica u Metkoviću. Uglavnom se to odnosilo na ulice koje su bile vezane uz NOB.¹³⁶ Napad na HDZ u Metkoviću dogodio se početkom 1991. godine kada dolazi do organiziranog napuštanja domova dijela Srpskog stanovništva koji su obiteljski odlazili u Ljubinje i Nevesinje, a Srpska djeca su prestala dolaziti na nastavu.¹³⁷ Povodi su bili u navodnom naoružavanju građana hrvatske nacionalnosti, sporadičnim zastrašivanjima i nemogućnosti dolaska ili ostanka Srba na čelnim pozicijama. Potpirivanju tenzija priključila se i beogradska „Expres politika“ pisanjem o „zapenušanim HDZ-ovim teroristima iz Metkovića“. Također, Srbi nisu priznavali policijsku zaštitu jer je bila „jednonacionalna“, iako je tada i u aktivnom i u rezervom sastavu policije u Metkoviću bilo Srba. Primjerice, Srbi su sačinjavali 2.7% ukupnog stanovništva općine, a u sastavu policije, uz načelnika, postotak Srba iznosio je preko 50%. Slična je situacija bila i na čelnim pozicijama u poduzećima, sudstvu, bankarstvu i sl. Kako se ovi događaji karakterno nisu razlikovali od pobune Srba u ostatku hrvatske potvrđuju i činjenice o spremnosti prihvata izbjeglica u Nevesinju i prije njihova odlaska, što upućuje na umreženost i ciljanu organiziranost ove selidbe.¹³⁸

¹³² "Opozvani odbornici Opuzena", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14320, 13. 10. 1990., 5

¹³³ "Što je s Opuzenom", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14313, 6. 10. 1990., 3

¹³⁴ "Do općine – od početka", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14373, 5. 12. 1990., 2

¹³⁵ "Do općine samo legalno", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14371, 3. 12. 1990., 10

¹³⁶ "Mijenjaju se nazivi ulica", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14418, 21. 1. 1991., 10

¹³⁷ "Odlasci bez razloga", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14423, 26. 1. 1991., 6

¹³⁸ "Seoba u sjeni oružja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14429, 2. 2. 1991., 10 i "I mene je bilo strah", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14434, 7. 2. 1991., 23

5.1.2. Općina Kardeljevo

Krajem srpnja u mjestu Rogotin održana je manifestacija „Rogotinska noć '90“ koja je te godine bila u znaku izborne pobjede HDZ-a u Hrvatskoj. Pred oko tri tisuće okupljenih iz cijelog neretvanskog kraja govore su održali predsjednik OO HDZ-a Velibor Kikerec te dr. Šime Đodan. Umjerenim tonom Kikerec je pozdravio uspostavu demokratskih procesa i zahvalio okupljenima na izbornoj podršci dok je, u nešto tvrđem nastupu, Šime Đodan odaslao poruke pretežito usmjerene hrvatskim Srbima.¹³⁹ Nastavljeno je s osnivanjima ogranka pa su najavljene osnivačke skupštine u Baćini i Peračkom blatu. Tako je do 15. kolovoza HDZ imao ogranke u svim MZ općine.¹⁴⁰ Još u predizbornom vremenu na skupovima HDZ-a u općini Kardeljevo raspravljalo se o mogućim izmjenama u općini. Stoga se djelovanje HDZ-a nastavilo nastojanjem za uklanjanjem simbola prošlog vremena i oblikovanje mjesta u hrvatskom duhu. Iako je slično napravljeno početkom travnja, prvi potez OO HDZ Kardeljevo, uz podršku HDS-a i HSLS-a, bio je upućivanje zahtjeva SO za povratak imena Ploče. U zahtjevu od 6. kolovoza traži se „raskid s vremenom posvemašnje boljševizacije i odnarođivanja“ te je naglašeno da je stvaranje „Jugoslavije u malom“ u Kardeljevu nakon demokratskih izbora zauvijek spriječeno.¹⁴¹ Nadalje, iz HDZ-a je 13. kolovoza zatražena izmjena Prostorno-urbanističkog plana s ciljem stvaranja prostora za izgradnju katoličke crkve. Naime, u Kardeljevu do tada nije postojala katolička crkva, već su se vjernici okupljali u prostorijama takozvane „svete barake“, odnosno u sklopu jednog stambenog objekta.¹⁴² Treći zahtjev HDZ-a upućen SO 22. kolovoza vezan je uz dodavanje naziva srednjoškolskom centru koji bi, prema prijedlogu, trebao nositi ime fra. Andrije Kačića Miošića, s obzirom da je njegov lik i djelo štovano na širem području općine.¹⁴³ Dva zahtjeva dočekan su s odobrenjem i ubrzo realizirana, dok je kamen temeljac za crkvu položen tek 1994. godine, ali svejedno ispunjenje navedenih zahtjeva pokazalo je da i članovi SKH-SDP Kardeljeva, unatoč očuvanju vlasti, nisu više mogli ignorirati sveopće jačanje Hrvatsva. Ipak, prividnost suradnje postala je jasna već u kolovozu kada je dotadašnji direktor Luke Ploče i pripadnik SKH-SDP-a Ante Jelčić optužio HDZ za vlastitu smjenu. Desetogodišnje Jelčićevo upravljanje prekinuto je u kratkom roku od uspostave demokratskog sustava što je, u očima jednopartijskih činovnika, bio dovoljan razlog za okrivljivanje vodeće republičke stranke, iako je ista u njihovoj općini doživjela izborni poraz.

¹³⁹ "Ucjene neće proći", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14245, 30. 7. 1990., 3

¹⁴⁰ "Ogranci u svim mjestima", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14262, 16. 8. 1990., 5

¹⁴¹ "Vratiti ime Ploče", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14253, 7. 8. 1990., 2 i "Vraćaju se Ploče", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14256, 10. 8. 1990., 4

¹⁴² "Novoj crkvi bolja lokacija", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14260, 14. 8. 1990., 5

¹⁴³ "Školi ime fra Kačića", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14269, 23. 8. 1990., 3

Iz HDZ-a su ovakve optužbe odbacili nazvavši Antu Jelčića osobom koja nije navikla da o nečemu može odlučivati i netko drugi te su zasluge za Jelčićevu smjenu pripisane nezavisnom sindikatu radnika Luke Ploče. Iz radničkog sindikata to su potvrdili simpatizeri obiju stranaka koji su naveli nemogućnost uspostavljanja dijaloga između zaposlenika i direktora kao glavni razlog.¹⁴⁴ Nastavak sukoba prenio se i u SO ponovno zbog prijedloga HDZ-a kojim se traži blokada odlaska regruta na služenje vojnog roka izvan Hrvatske. Ovakav zahtjev nije upućen samo u Pločama, već se slično provodili diljem hrvatske s obzirom na jačanje velikosrpstva. Vladajući općine Ploče nisu uvrstili ovaj zahtjev na redovnu sjednicu što je rezultiralo još većom kritikom HDZ-a.¹⁴⁵

5.1.3. Općina Korčula

Korčulanski HDZ odmah nakon izbora osnovao je ogranak i u mjestu Smokvica. Za predsjednika je izabran Srećko Baničević, a tom prilikom okupljenima se obratio novoizabrani zastupnik Sabora Vicko Krajančić.¹⁴⁶ U lipnju su održane izborne skupštine u ograncima u Blatu i Veloj luci. Novi predsjednik blatskog ogranka postao je Boris Grbin Grozde, a velolučkog Nikola Oreb Blago.¹⁴⁷ Primjer dobre politike iskazao je upravo velolučki ogranak na čelu s novim predsjednikom. Naime, u kolovozu je inicijativom HDZ-a organiziran sastanak unutar MZ s predstavnicima boraca NOR iz Vele luke. Raspravljalo se o mjesnim prilikama i političkoj situaciji u Hrvatskoj.¹⁴⁸ Poučen primjerom iz Vele luke, i blatski je ogranak u listopadu organizirao sličan događaj u Blatu. Zbor građana koji je iniciran od strane HDZ-a podržali su HSLS i SKH-SDP, a upravo je čelnik blatskog SKH-SDP-a upozorio da su „stranački ideologijski putovi različiti, ali da su jedinstveni kada je u pitanju očuvanje i zaštita integriteta i demokracije u hrvatskoj“.¹⁴⁹ Prva veća postizborna tribina korčulanskog HDZ-a održana je 21. listopada 1990. godine u dvorani kina „Liburna“. Obilježio ju je dolazak potpredsjednika Sabora RH i HDZ-a Vladimira Šeksa koji je govorio o aktualnoj temi pokušaja destabiliziranja Hrvatske.¹⁵⁰ Pregled rada od završetka izbora u listopadu je napravio i ogranak HDZ-a Pelješka rivijera iz Orebića. Glavna tema bilo je reorganiziranje ogranka radi lakšeg rješavanja problema u MZ, kao i na području cijele općine.¹⁵¹ Promjene su se u siječnju 1991.

¹⁴⁴ "Smjena gazde ili obaranje direktora", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14278, 1. 9. 1990., 14

¹⁴⁵ "Blokada za vojni rok", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14283, 6. 9. 1990., 4

¹⁴⁶ "Demokratsko sučeljavanje", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14172., 18. 5. 1990., 10.

¹⁴⁷ "Uspjeli izbori", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14210., 25. 6. 1990., 8.; "Pravci aktivnosti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14214., 29. 6. 1990., 8.

¹⁴⁸ "Puna podrška novoj vlasti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14263., 17. 8. 1990., 4.

¹⁴⁹ "Očuvanje demokracije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14319., 12. 10. 1990., 10.

¹⁵⁰ "Još ćemo stanovito vrijeme biti strpljivi", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14329., 22. 10. 1990., 3.

¹⁵¹ "Konkretni prijedlozi", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14338., 31. 10. 1990., 10.

dogodile u ogranku u Smokvici kada je cijelo vodstvo ogranka dalo ostavke. Razlozi su bili u promjeni mjesta prebivališta i velikom opsegu posla. Novi predsjednik ogranka postao je Jakov Baničević.¹⁵² Očite probleme u cijelom HDZ-u na otoku potvrđuje i siječanjska izvanredna izborna skupština OO HDZ-a. Izabrano je potpuno novo vodstvo na čelu s Markom Buzolićem. Evidentni su bili problemi u komunikaciji između vodstva OO i zastupnika u SO te je novo vodstvo istaknulo kako politiku kreira stranka, a da se odluke donose međusobnim dogovorom svih članova.¹⁵³ U daljnjem radu HDZ-a na otoku najviše se istaknuo ogranak iz Blata, a najvrjednija akcija do početka ratnih sukoba bila je donacija 12 tona mješovite robe Hrvatima u mjestu Letnica na Kosovu.¹⁵⁴

5.1.4. Općina Lastovo

U prvih mjesec dana postojanja HDZ na Lastovu je imao 52 člana. S obzirom na broj stanovnika otoka to je velika brojka, posebno kad se uspoređi s 62 člana vladajućeg SKH-SDP-a.¹⁵⁵ Pošto HDZ u SO Lastovo nije imao zastupnika, nezadovoljstvo su iskazivali upućivanjem prosvjeda državnom vrhu i putem medija. Upućena je nekolicina prosvjeda zbog nesposobnosti kompletne SO te se tražila njihova ostavka.¹⁵⁶ Također zatražena je demilitarizacija otoka zbog nepotrebnosti prisustva vojske na otoku.¹⁵⁷ Najjači prosvjed upućen je zbog ostavke koju je dobio potpredsjednik OO HDZ-a Nikša Siketa. On je bio zaposlen u firmi „Solitudo“ na čijem je čelu u to vrijeme bio član SDP-a Ivan Ivelja. Ovakav postupak okarakteriziran je obračunom zastarjele političke elite s demokratskim tokovima.¹⁵⁸

5.1.5. Općina Dubrovnik

5.1.5.1. Ogranak HDZ-a nakon izbora

Nakon što je opala postizborna euforija popraćena brojnim proslavama izbornog rezultata nastavilo se sa širenjem utjecaja vladajuće stranke. Začudno, unatoč već širokoj mreži ogranka u okviru MZ-a, na području grada Dubrovnika prvi je osnovan tek 2. lipnja unutar MZ Grad¹⁵⁹, a 9. srpnja i u MZ Pile-Kono. U međuvremenu je osnovan i ogranak u selu Ošlje čija važnost je bila u tome što je postao temeljni ogranak zapadnog dijela Dubrovačkog primorja.¹⁶⁰ Do kraja godine osnovana su još dva ogranka u okviru MZ u gradu Dubrovniku, odnosno ogranak

¹⁵² "Ostavke čelnika", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14406., 9. 1. 1991., 8.

¹⁵³ "Ništa od mobilizacije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14420., 23. 8. 1991., 8.

¹⁵⁴ "Humanost iz Blata", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14471., 15. 3. 1991., 8.

¹⁵⁵ "U mjesec dana – 52 člana", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14193., 8. 6. 1990., 7.

¹⁵⁶ "Nesposobno rukovodstvo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14455, 1. 3. 1991., 10

¹⁵⁷ "Lastovo bez vojske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14543, 27. 5. 1991., 10

¹⁵⁸ "Otkaz mimo zakona", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14526, 10. 5. 1991., 10

¹⁵⁹ "Pravi glas i u Skupštini", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14191, 6. 6. 1990., 7

¹⁶⁰ "Osnovao ogranak HDZ-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14200, 15. 6. 1990., 9

Ploče-Iza grada 12. srpnja i ogranak Lapad 1. kolovoza.¹⁶¹ Tri dana nakon lapadskog, ogranak je osnovan i u priobalnom mjestu Orašac. Prvim danom rujna osnovan je još jedna ogranak unutar Dubrovačkog primorja u mjestu Doli.¹⁶²

5.1.5.2. Skupovi HDZ-a

Ljeto 1990. godine na dubrovačkom području obilježili su masovni skupovi HDZ-a, a u njihovoj organizaciji istakao se konavoski ogranak stranke. Prvi i najveći skup održan je 18. lipnja u konavoskom mjestu Pridvorje povodom obilježavanja blagdana Sv. Antuna i prisjećanja na djelovanje Stjepana Radića u Konavlima. Skupu je prisustvovalo između 10 i 15 tisuća ljudi. Posebno treba istaknuti dolazak predsjednika Izvršnog vijeća Sabora Stipe Mesića te dr. Šime Đodana. Mesićev govor održan je u okviru privredne reforme i budućih inozemnih ulaganja, dok je govor Šime Đodana najavio postepeni uspon „tvrđe“ struje unutar dubrovačkog HDZ-a, ali i njegovu buduću sveprisutnosti na političkim događanjima krajnjeg juga Hrvatske. Uz hvalevrijedne govore iz područja ekonomije, u govorima Šime Đodana uglavnom su bile prisutne kreativne nacionalističke fraze i poruke na granici s nepoštivanjem prava drugih naroda na području Hrvatske, kao i pretenzije ka širenju granica. Potvrđuje to i nekoliko primjera s konkretnog skupa u Pridvorju: „Sva vlast u Hrvatskoj – Hrvatima“, „Prevukli smo debelom spužvom po krvavoj crvenoj ploči naše prošlosti“, „Tko se usudi izdati hrvatske interese, proklet će ga sva pokoljenja Hrvata“...¹⁶³ Ovakve izjave mogle su samo doprinijeti zaoštavanju ionako već narušenih odnosa u Hrvatskoj, koji su se od ljeta 1990. godine počeli slabjeti i na dubrovačkom području. Slične poruke upućene su i na idućem skupu održanom 8. srpnja u konavoskom mjestu Dubravka. Značajan govor o neistinama u hrvatskoj povijesti i potrebi smanjenja težnji za stranim utjecajem na hrvatsku kulturu održao dr. Ivo Banac.¹⁶⁴ Idući skup održan je 27. srpnja u mjestu Brgat povodom blagdana Sv. Ane, a organizirao ga je HDZ Župe dubrovačke. Opet je glavnu riječ imao Šime Đodan, a tema je bila jako svježja. Naime, dva dana ranije održan je Sabor Srba u mjestu Srb i tom prilikom donesena je Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda. U svom govoru Đodan je pogrešno ocijenio utjecaj vođe hrvatskih Srba Jovana Raškovića kazavši kako „Rašković ne predstavlja nikoga“, a potporu mu je sveo na svega 15% hrvatskih Srba.¹⁶⁵ Zadnji skup održan je 8. kolovoza u Stonu povodom 62. obljetnice smrti Stjepana Radića. Uz prisjećanje na djelovanje

¹⁶¹ "Osnivačka skupština ogranaka HDZ-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14227, 12. 7. 1990., 9

¹⁶² "Osnovan ogranak HDZ-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14280, 3. 9. 1990., 8

¹⁶³ "Opasni za privilegirane", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14204, 19. 6. 1990., 4

¹⁶⁴ "Svečanost u Dubravki", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14224, 9. 7. 1990., 3 i "Pobjeda s posvećenjem", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14225, 10. 7. 1990., 6

¹⁶⁵ "Raškovićeve provokacije", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14243, 28. 7. 1990., 3

Hrvatske seljačke stranke i atentat na zastupnike u beogradskoj skupštini, saborski zastupnik Neven Jurica usporedio je trenutnu političku situaciju s ozračjem u kojem je djelovao Stjepan Radić. Poručeno je kako Hrvati ne smiju ponovno nasjesti na provokacije i ratno huškanje, ali da će znati braniti vlastiti suverenitet i povijeni teritorij. Na njegov govor nadovezao se dr. Šime Đodan pozvavši na obranu tog suvereniteta „svim sredstvima“.¹⁶⁶ Rastući utjecaj konavoske struje potvrđuje i radni sastanak Općinskog odbora HDZ-a održan dva dana nakon skupa u Stonu. Njime su u „Konavoskim dvorima“ predsjedali predsjednik Franjo Tuđman i predsjednik vlade Stipe Mesić, a prisutni su bili i članovi općinske vlade Željko Šikić i Miljenko Bratoš.¹⁶⁷

5.1.5.3. Lokalni unutarstranački izbori

Da je stanje u OO HDZ-a Dubrovnik bilo narušeno potvrđuje izborna skupština održana u rujnu 1990. godine. Otprije je navedeno kako je došlo do stvaranja nekoliko struja koje se se razlikovale po čvrstoći i odlučnosti u političkom djelovanju. Spominjane su tako pelješka, hercegovačka, gradska i konavoska struja.¹⁶⁸ Poznato je da je od osnutka na čelu stranke bio fakultetski profesor Ivo Jelić kojem se pripisuje i najviše zasluga za osnivanje OO u izrazito politički nepovoljnom vremenu. Njegovu politiku valja okarakterizirati kao politiku pomirenja i uključivosti. Njegov staloženi pristup prepoznat je diljem dalmatinske obale pa je bio redoviti gost na osnivanju ogranaka izvan matične općine. Uvijek se iz njegovih usta mogao čuti poziv svim narodima u Dubrovniku za priključenje i zajedničko djelovanje unutar HDZ-a. Ipak, suradnja unutar dubrovačkog OO nije bila na zadovoljavajućoj razini. Potvrđuje to i jedan od tajnika OO HDZ-a Pakiša Radica u intervju koji je dao Dubrovačkom vjesniku neposredno prije održavanja izborne skupštine. Navodi kako je ogranak u nepunih godinu dana djelovanja promijenio nekoliko tajnika, a kao glavni razlog spominje se otežana suradnja sa samim predsjednikom. Stoga su neke važne odluke donošene samoinicijativno ili u suradnji s drugim čelnicima stranke.¹⁶⁹ Kako je već spomenuto, najviše su se u novom članstvu istakli stanovnici Konavala koji su, za razliku od ostatka općine, osnovali samo jedan homogeni ogranak s čvrstim vodstvom. Unatoč tome što je osnovan tek nedugo prije višestranačkih izbora, taj je ogranak od početka svog djelovanja izražavao neslaganje s djelovanjem OO, a posebno s radom i nastupima Ive Jelića.

¹⁶⁶ "Proslava u Stonu", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2077, 11. 8. 1990., 2

¹⁶⁷ "Tuđman u Konavlima", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2077, 11. 8. 1990., 2

¹⁶⁸ "Mora se znati tko je vlast", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14304, 27. 9. 1990., 6

¹⁶⁹ "Povratak desnom centru", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2082, 15. 9. 1990., 4-5

Razmirice su vrhunac dostigle na izbornoj skupštini održanoj 16. rujna u prostorijama kina „Sloboda“. Prvi je na govornicu izašao dotadašnji predsjednik koji je odmah najavio promjene pozdravivši okupljene „u ime dosadašnjeg odbora“, da bi u nastavku u običajno smirenom tonu rekapitulirao dotadašnji rad stranke. Zatim je započela kanonada optužbi upućena prije svega Ivi Jeliću i ostalim dubrovačkim zastupnicima u Saboru. Prvi je, uz primjetnu podršku konavoskih članova, nastupio čelnik konavoskog HDZ-a Luka Korda koji nikako nije bio zadovoljan postizbornim stanjem u stranci naglasivši kako se HDZ „prepao vlasti“ i dozvolio da ga se dijeli na više struja. Također, optužio je saborske zastupnike jer ni na koji način nisu reagirali na zbivanja u dijelovima hrvatske u kojima je tada već otpočela pobuna Srba. Iskazivanju nezadovoljstva pridružio se i Tonko Jurica uputivši kritike radu Ive Jelića, iako je upravo on bio među inicijatorima osnivanja dubrovačkog HDZ-a i jedan od zaslužnijih za dolazak Jelića na čelno mjesto stranke. Ocijenio je da Jelić ima sposobnost privlačenja ljudi, ali da organizacijski nije na zadovoljavajućem nivou. Suprotno mišljenje dao je Nikša Pekić s Pelješca koji je cjelokupno djelovanje HDZ-a na Pelješcu vezao uz ime dotadašnjeg predsjednika, čime je još jednom potvrdio postojanje frakcija, odnosno dualiteta podrške novom i starom stranačkom vodstvu. Postojanje i treće struje potvrđeno je nastojanjem da se na listu za čelnika budućeg odbora uvrsti i autor spomenutog intervjua Pakiša Radica, a njegov istup u novinama ocijenjen je kao promidžba uoči izborne sjednice. Na kraju su ipak uvrštena tri kandidata za budućeg predsjednika, odnosno Luka Korda, profesor Petar Čumbelić i dr. Ivo Sjekavica. Već pri samom predstavljanju prema reakcijama prisutnih jasno je bilo da je novi čelnik dubrovačkog HDZ-a Luka Korda. Njegov moto bio je „zna se tko je dobio izbore i tko treba da vlada“, iako ih u suštini nije dobio on. Uz njega, među 144 skupštinara, odabran je 31-člani odbor u kojemu nije bilo dotadašnjih čelnika Ive Jelića i Ivana Mustača, a povod tome je zahtjev dijela zastupnika da se oni u njega ne uvrste jer istodobno ne mogu biti i Saborski zastupnici i dužnosnici OO.¹⁷⁰

Dva dana nakon, na prvoj sjednici novoizabranog odbora potvrđeni je i ostatak novog vodstva. Potpredsjednik i potpredsjednica postali su Branko Meštrović i Ana Dalmatin, tajnik Boris Filičić, a rizničar Pero Grkeš. Dva protukandidata novog predsjednika izabrana su, uz Dubravku Šujicu, u Sud časti.¹⁷¹ Činjenica je da je OO HDZ-a doživio temeljitu promjenu. Predsjednik je, ispred dvojice profesora, postao voditelj aerodromskog cateringa bez većeg dotadašnjeg

¹⁷⁰ "Polemično, ali i konstruktivno", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14294, 17. 9. 1990., 4, "Novo, „tvrde“ (ruko)vodstvo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14295, 18. 9. 1990., 8 i "Dubrovnik – Sparta ili Atena", *Dubrovački vjesnik* (Dubrovnik), br. 2083, 22. 9. 1990., 3

¹⁷¹ "Izabrano rukovodstvo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14297, 20. 9. 1990., 4 i "Novo predsjedništvo", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2083, 22. 9. 1990., 3

političkog iskustva. Novoizabrani tajnik u izbornom vremenu bio je član opozicijske stranke, a potpredsjednica Ana Dalmatin tada nije ni bila stranački aktivna.¹⁷² Tako su dubrovačkom političkom scenom zagospodarili ljudi koji do izborne pobjede HDZ-a nisu imali veliku ulogu u radu stranke, odnosno nisu joj ni pripadali.

5.1.5.4. Pozadina izborne skupštine

Kako je otprije spomenuto, teškoće OO HDZ započele su već nakon Prvog općeg sabora u Zagrebu i negiranja vodstva OO od strane Konavljana. Njima je zasigurno pridonijelo i zaoštavanje odnosa između Ive Jelića i vrha stranke, ali i kasno formiranje ogranaka u MZ na području grada Dubrovnika. Postizborni rad HDZ-a, u očima novog vodstva, sveden je na nekoliko političkih tribina i vjerskih događanja, bez konkretnih akcija koje su provodile ostale dubrovačke stranke. Najviše se prvotnom HDZ-ovom vodstvu spočitavala činjenica da nije dovoljno prenesen utjecaj stranke u SO. Poglavitito se to odnosilo na zadržavanje bivših komunističkih struktura u vodstvima poduzeća, javnih ustanova, SUP-a i sl. Novom vodstvu nije se dopadala „dubrovačka diplomacija“ koja nije bila u skladu s politikom hrvatskog vrhovništva. Zasigurno je na rušenje vodstva OO utjecao i vrh stranke iz Zagreba koje je posredstvom Šime Đodana utjecao na jačanje konavoske struje. Tu činjenicu potvrdio je i sam Ivo Jelić kada je u Saboru optužio Đodana za uplitanje u lokalnu dubrovačku politiku na razini „kafanskih spletki“. Vlastito viđenje novonastale situacije Ivo Jelić obrazložio je u radijskoj emisiji „Susreti s razlogom“ i naknadno intervjuu Slobodnoj Dalmaciji. Tek tada na vidjelo izlaze pojedinosti koje naznačuju da problemi nisu postojali samo unutar OO, već između lokalnog i temeljnog HDZ-a. Tako prvotno nije bio izabran u Radno predsjedništvo stranke u koje su ušli i predsjednici Inicijativnih odbora iz drugih mjesta, iako je u Dubrovniku tada već postojao jedan od prvih OO HDZ-a. Također, u naknadno izabrani Središnji odbor stranke uvršten je tek inicijativom predsjednika splitskog OO dr. Zvonimira Markovića. Pojedini njegovi istupi usmjereni radu stranke općenito ili istupima pojedinih njenih članova ocijenjeni su izdajničkim i tražilo se povlačenje takvih stavova. Posebno je kritiziran jer je u svojim govorima spominjao Židove, Srbe i članove SKH-SDP. Na zahtjeve za povlačenjem vlastitih stavova reagirao je zatraživši od vrha HDZ-a da se oni ograde od njega, a nekoliko je puta ponudio i ostavku na mjesto predsjednika OO HDZ-a.¹⁷³ Ni jedno ni drugo nije prihvaćeno jer u trenutku dok HDZ još nije ostvario izbornu pobjedu, raslojavanje u stranci moglo je

¹⁷² "Pucati je lako, samo poslije se mrtvi broje", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14486, 30. i 31. 3. 1991., 18-19

¹⁷³ "Jelić u Saboru! Jelić iz Sabora", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14341, 3. 11. 1990., 13

pridonijeti samo depopularizacije stranke općenito. Stoga, očito je bilo pitanje trenutka kada će doći do smjene vlasti i učvršćivanja utjecaja stranke na lokalni politički život.

5.2. SKH-SDP u postizbornom vremenu

Stanje u SKH-SDP-u nakon izbora i dalje se može promatrati kroz prethodnu podjelu na dvije grupe, ponajviše se to odnosi na provođenje odluka putem SO ovisno o izbornom rezultatu. U postizbornom vremenu svim općinama je zajedničko da dolazi do opadanja broja članova. U 1990. godini broj članova u općinama se prepolovio. U Dubrovniku se smanjio s 5000 na oko 2500 upitno aktivnih članova¹⁷⁴, na Korčuli je taj broj pao na 650¹⁷⁵ te stotinjak više u Pločama¹⁷⁶. Iz toga proizlaze i financijski problemi koji su dodatno pogoršani jer ni postojeće članstvo nije bilo redovno u plaćanju članarina. Zbog toga dolazi do pojave otpuštanja zaposlenih u OK-ma. U općinama u kojima je ostvarena izborna pobjeda, izuzevši Lastovo, SKH-SDP je efikasnije proveo transformaciju stranke u Stranku demokratskih promjena (SDP). U Pločama je uspješno provedena transformacija stranke pa je osnovano 17 osnovnih organizacija, 5 na području grada i 12 u ostatku općine.¹⁷⁷ U Dubrovniku su osnovane podružnice stranke u Gružu i Lapadu, a na Korčuli je od dotadašnjih 54 formirano tek 13 organizacija u MZ.¹⁷⁸

Kontinuirana pasivnost stranke posebno se odrazila na Metković i Lastovo. Naime, nakon apsolutne izborne pobjede, OK SKH Lastova nije u narednim mjesecima održao niti jedan sastanak, a razlog je bio nemogućnost ostvarenja kvoruma.¹⁷⁹ Štoviše, predsjednik OK SKH odmah nakon izbora podnio je ostavku na tu funkciju. Izjavio je da ne može biti na čelu takve stranke zbog zadržavanja konzervativnih osobina pa joj osporava i prihvaćanje novog imena Stranka demokratskih promjena.¹⁸⁰ Iduća sjednica na kojoj je izabrano novo rukovodstvo održana je tek u ožujku 1991. godine.¹⁸¹ Djelovanje SKH-SDP-a u Metkoviću nakon višestranačkih izbora bilo je praktički neprimjetno. Osipanje članstva i politička nebitnost uzrok su tome da ni mediji nemaju zapaženijih izvještaja o njihovu radu. Pojedine vijesti vezane su uz sporadična obilježavanja komunističkih praznika ili iskazivanje nezadovoljstva u okviru uklanjanja spomena na vrijeme njihove vladavine.

¹⁷⁴ "Prepolovljeno članstvo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14311, 4. 10. 1990., 8

¹⁷⁵ "Glas stranke razuma", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14411, 14. 1. 1991., 6

¹⁷⁶ "Komunisti u 17 organizacija", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14303, 26. 9. 1990., 5

¹⁷⁷ Isto

¹⁷⁸ "Glas stranke razuma", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14411, 14. 1. 1991., 6

¹⁷⁹ "Kao da nema SDP-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14373, 5. 12. 1990., 10

¹⁸⁰ "S. Jurica podnio ostavku", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14194, 9. 6. 1990., 5

¹⁸¹ "Sjednica – nakon godinu dana", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14471, 15. 3. 1991., 10

Stranka je podržavala vodstvo RH, ali postoje i izdvojeni primjer u tom kontekstu. Jedan je vezan uz obilježavanje Dana ustanak 27. srpnja. Istaknuti dužnosnici SKH-SDP-a iz Lovišta na Pelješcu dan prije obilježavanja praznika organizirali su „loviški sabor“, odnosno okupili između 20 i 30 istomišljenika i donijeli odluku o suspendiranju hrvatskog Ustava. Prilikom pokušaja vješanja službene hrvatske zastava na dan praznika, okupljeni komunisti uzvikivali su da oni tu zastavu ne priznaju. Štoviše, kazali su da za njihova života ona nikad neće biti izvješena u Lovištu te zaprijetili da će pucati na one koji to pokušaju, čak ako to bude i milicija.¹⁸² Unatoč pružanju podrške vodstvu RH, SKH-SDP Ploča i Korčule negativno su reagirali kada je najavljeno mijenjanje imena Trga žrtava fašizma u Zagrebu i ukidanje obilježavanja Dana republike.¹⁸³ Početkom 1991. godine došlo je do promjene vodstava u pojedinim općinama. U siječnju 1991. održana je izborna sjednica korčulanskog SDP-a na kojoj je dotadašnji predsjednik Mladen Šeparović zamijenjen Tonćom Surjanom.¹⁸⁴ Nakon transformacije stranke u SDP održana je izborna skupština i u Pločama na kojoj je predsjednika Luku Franića zamijenio Josip Izotić.¹⁸⁵ Novi predsjednik dubrovačkog SDP-a postao je Pero Portolan, a na tom mjestu zamijenio je dotadašnjeg Ivu Jurišića.¹⁸⁶ Nakon ove izborne skupštine došlo je i do određenih pomaka u radu stranke u Dubrovniku. Na očuvanju djelovanja stranke na krajnjem jugu Hrvatske radilo se i iz središnjice. Zabilježen je dolazak predsjednika stranke Ivica Račana na skup u studenome u organizaciji dubrovačkog SKH-SDP-a. Na Korčuli je u nekoliko navrata boravio potpredsjednik CK SKH-SDP-a Boris Malada,¹⁸⁷ Političke tribine u Korčuli, Veloj luci i Dubrovniku početkom 1991. godine održali su dr. Ciril Ribičić i dr. Zdravko Tomac.¹⁸⁸

5.3. Hrvatska demokratska stranka (HDS)

Na području DNŽ Hrvatska demokratska stranka braće Veselica startala je u Metkoviću. Praksa HDS-a o održavanju tribina prije ili na dan osnivačke skupštine nije zaobišla ni najjužniju županiju. Prvog dana srpnja na tribini u Metkoviću govorili su Marko Veselica i dr. Anto Kovačević, a skup je otvorio prvi predsjednik ogranka Stipe Gabrić.¹⁸⁹ Inicijativni krug iz Kardeljeva održao je 8. srpnja osnivačku skupštinu u prostorijama ljetnog kina Narodnog

¹⁸² "Loviški sabor", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14253, 7. 8. 1990., 21

¹⁸³ "Prihvaćena deklaracija", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14324, 17. 10. 1990., 10

¹⁸⁴ "Glas stranke razuma", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14411, 14. 1. 1991., 6

¹⁸⁵ "Izbori određuju zadatke", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14431, 4. 2. 1991., 9

¹⁸⁶ "Za istinsku demokraciju", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14384, 14. 1. 1991., 6

¹⁸⁷ "Konkurencija – uvjet tržišne utakmice", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14298, 21. 9. 1990., 4

¹⁸⁸ "Za mir i demokraciju", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14448, 22. 2. 1991., 7, "Tomac gost tribine", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14448, 22. 2. 1991., 10 i "Naoružavanje – povijesni čin", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14449, 23. 2. 1991., 2

¹⁸⁹ "Predloženi javni radovi", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14217, 2. 7. 1990., 2

sveučilišta u Kardeljevu. Sjednici je prisustvovao dr. Vladimir Veselica, a na čelo ogranka dolazi Dalibor Bebić.¹⁹⁰ Osnivanje ogranka 19. kolovoza u na Trgu kralja Tomislava u Opuzenu popraćeno je i tribinom „Sadašnji trenutak u Hrvatskoj“.¹⁹¹ Prvi ogranak u Općini Dubrovnik osnovan je u Pridvorju 8. kolovoza, a prvi predsjednik postao je Niko Marinović.¹⁹² Iako posljednji osnovan, odmah po osnutku konavoski ogranak HDS-a imao je nekoliko javnih inicijativa. Pristupili su tako akciji prikupljanja potpisa za izlazak RH iz SFRJ i proglašenje samostalnosti.¹⁹³ Potreba za centralizacijom stranke u općini Dubrovnik rezultirala je osnivanjem dubrovačkog ogranka 15. studenog u hotelu „Libertas“. I ovom skupu prethodila je tribina održana 30. listopada.¹⁹⁴ Predsjednik dubrovačkog ogranka postao je Siniša Tkalec koji je već bio aktivan u konavoskom HDS-u. Nakon toga, formirana je nekolicina stranačkih klubova, a onaj humanitarni je uoči Božića 1990. organizirao prikupljanje novca i materijalnih sredstava za pomoć šticecima Doma za nezbrinutu djecu „Ivo Vukušić“. HDS iz Ploča do kraja 1990. proširio je djelovanje u tri mjesne zajednice (Rogotin, Staševica, Gradac), a godinu je zaključio održavanjem tribine 10. prosinca pod nazivom „Hrvatski Ustav i hrvatske nade“ na kojoj je govorio dr. Marko Veselica.¹⁹⁵ Od početka 1991. godine najaktivniji je bio ogranak iz Ploča. Već 2. siječnja uputio je prosvjed SO Ploče zbog isticanja zastave bivše SR Hrvatske s petokrakom na općinskoj zgradi za vrijeme novogodišnjih praznika.¹⁹⁶ Pristiglim odgovorom iz SKH-SDP utvrđeno je da se nije radilo o državnoj već o stranačkoj zastavi te da je bila izvješena na zgradi u kojoj djeluje stranačka podružnica.¹⁹⁷ Sporna zastava bila je jedna od tema prvog Općeg sabora HDS-a održanog 7. siječnja u Makarskoj. Na njemu su predstavnike imale organizacije iz Metkovića, Ploča i Opuzena. Ovom prilikom ponovno je kritizirana zastava, ali umjesto tvrdnje da se radi o službenoj zastavi SRH, nazvana je „nekakvom krpom sa zvijezdom petokrakom“.¹⁹⁸ Također u skoroj novinskoj reakciji zatražen je odgovor općinskih čelnika zbog čega nema mjesta službenoj hrvatskoj zastavi te s kojim razlogom na ulazu u općinsku zgradu još uvijek stoje table s natpisom „Socijalistička republika Hrvatska“.¹⁹⁹ Aktivnost

¹⁹⁰ "Preobrazba hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14224, 9. 7. 1990., 2

¹⁹¹ "Do mira mirnim putem", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14266, 20. 8. 1990., 2

¹⁹² "HDS za Konavle", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14267, 21. 8. 1990., 8

¹⁹³ "Sedamsto potpisa za izdvajanje Hrvatske", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2083, 22. 9. 1990., 16

¹⁹⁴ "U Evropu kao – hrvatska država", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14338, 21. 10. 1990., 5

¹⁹⁵ "Svaki je rat zlo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14379, 11. 12. 1990., 2

¹⁹⁶ "Prosvjed zbog zastave", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14400, 3. 1. 1991., 2

¹⁹⁷ "Zastava je bila stranačka", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14402, 5. 1. 1991., 2

¹⁹⁸ "Pobuna narušila slobode", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14405, 8. 1. 1991., 6

¹⁹⁹ "Čudan zaborav", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14410, 13. 1. 1991., 20

ogranaka upotpunjuje i dopis iz svibnja kojim se traži ukidanje učenja ćirilice koje se u pločanskim vrtićima zadržalo sve do svibnja 1991. godine.²⁰⁰

5.4. Hrvatska narodna stranka (HNS)

Hrvatska narodna stranka jedna je od kasnije osnovanih na području DNŽ. Koncem 1990. godine formirani su inicijativni odbori za općine Dubrovnik i Korčulu.²⁰¹ Obje podružnice osnovane su početkom siječnja 1991. godine. Predsjednik i tajnik korčulanske podružnice postali su dr. Tonći Komparak i Dinko Jeričević, dok je u Dubrovniku predsjednik postao bivši prvi tajnik dubrovačkog HSLS-a Željko Filičić, a na mjesto tajnika izabran je Stjepan Ćosić.²⁰² Iz dubrovačke podružnice najavljena je izrada „Dubrovačkog programa“ i borba za formiranje najjužnije županije s centrom u Dubrovniku.²⁰³ Prvi ogranak na Pelješcu osnovan je veljači u Trpnju, a njegov predsjednik postao je Ivo Benić.²⁰⁴ Do kraja travnja stranačka mreža proširila se u svim općinama, osim na Lastovu. Podružnica u Pločama osnovana je tijekom ožujka²⁰⁵, dok je osnivačke skupštine u Metkoviću i Blatu održane u travnju.²⁰⁶ Većini skupova prisustvovao je predsjednik Regionalnog odbora HNS-a za Dalmaciju dr. Ivan Bilić, dok se u organizaciji HNS-a u DNŽ posebno istakla Franica Krile koja je obnašala dužnost potpredsjednice tog odbora. Od početka je HNS na ovom području ostavio dojam ozbiljne političke stranke. Na Korčuli je zasigurno imao zavidnu bazu podrške zbog korčulanskog porijekla predsjednice stranke Savke Dabčević-Kučar, dok je u Dubrovniku okupio politički iskuse pojedince, među kojima je bilo i onih s promijenjenom stranačkom iskaznicom poput Ive Jelića i dr. Liboria Polande pa je stoga u svojim redovima od osnutka imala i saborskog zastupnika. Značajnu promociju stranka je doživjela održavanjem tribine 1. ožujka 1991. u Dubrovniku, a posebno je medijski popraćena zbog dolaska predsjednice Savke Dabčević-Kučar.²⁰⁷ U Korčuli je 20. ožujka HNS organizirao skup privrednika Korčule na kojemu su gostovali potpredsjednik HNS-a Krešimir Džeba i ekonomski stručnjak dr. Dražen Kalogjera. Tema skupa, održanog i dan kasnije u Blatu, bila je „Politički i gospodarski trenutak

²⁰⁰ "Ćirilica u vrtiću", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14522, 6. 5. 1991., 8

²⁰¹ "Predstavljanje HNS-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14358, 20. 11. 1990., 8 i "Osniva se HNS", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14387, 19. 12. 1990., 4

²⁰² "Stranka razuma i budućnosti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14409, 12. 1. 1991., 8 i "Gospodarstvo u prvom planu", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14217, 20. 2. 1991., 8

²⁰³ "Naporan i samozatajan rad", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14419, 22. 1. 1991., 8

²⁰⁴ "Osnovan ogranak HNS-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14445, 19. 2. 1991., 8

²⁰⁵ "Osnivanje HNS-a", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14473, 17. 3. 1991., 6

²⁰⁶ "Hrvatska je sastavljena od regija", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14499, 12. 4. 1991., 8 i "Promicanje sposobnosti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14502, 15. 4. 1991., 2

²⁰⁷ "Za miran razlaz", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14458, 2. 3. 1991., 7

Hrvatske“.²⁰⁸ Slične tribine održane su i u drugim mjestima, a mreža ogranaka dodatno se tijekom 1991. proširila pa su osnovani ogranci u Stonu, Mokošici, Konavlima i Župi Dubrovačkoj.²⁰⁹

5.5. Hrvatska seljačka stranka (HSS)

Značajnije djelovanje u periodu koji se obrađuje ovim radom ostvario je dubrovački ogranak koji je od 27. svibnja djelovao kao ogranak novoosnovane Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS) na čelu s Jurom Šonjom i Nikolom Novakovićem. Dubrovačko povjerenje nagrađeno je mjestom u predsjedništvu i s dva mjesta u glavnom odboru HPSS-a. Iako članstvo dubrovačkog ogranka nije bilo brojno, a ogranak nije imao zastupnike u SO, po preimenovanju krenulo se s političkim radom. Djelovanje ogranka obilježeno je zalaganjem za prava radnika i tezama o ugroženosti malog čovjeka, ali i kadrovskom politikom. Tako je na skupu održanom 16. lipnja upućen prosvjed kojim se traži provedba referenduma među radnicima u poduzećima koja djeluju na prostoru općine s ciljem utvrđivanja potpore čelnicima poduzeća koji su, prema sadržaju prosvjeda, instalirani na te pozicije.²¹⁰ Idući javni poziv upućen je na više razina od predsjednika republike do predsjedništva općine, a njim su se zahtijevale ostavke rukovodstva dubrovačke pošte.²¹¹ Uz još nekoliko upućenih sličnih poziva, temeljni zahtjev djelomično se i ostvario odlukom SO Dubrovnik o raspisivanju natječaja za izbor rukovodstava u poduzećima i javnim ustanovama, iako je ona donesena unutar skupštine bez utjecaja članova HPSS-a. Iz ogranka se najavljivao spektakularni skup članova stranke iz Hrvatske i inozemstva koji se trebao održati u Dubrovniku, ali jedino organizirano događanje bio je „Prosvjed za spas Hrvatske“ održan u hotelu Libertas u listopadu.²¹² Iako je krajem godine objavljeno da će buduće sjednice ogranka biti otvorene za javnost, vrh HPSS-a očito nije mogao funkcionirati bez međusobnog neslaganja te su razmirice iz vrha stranke dovele do gašenja dubrovačkog ogranka sredinom siječnja 1991. godine.²¹³

5.6. Jugoslavenska samostalna demokratska stranka (JSDS)

JSDS dolazi u fokus dubrovačkog političkog života kada je u Dubrovačkom vjesniku 7. srpnja objavljen intervju s članom općinskog odbora JSDS Draganom Parežaninom naslovljen „Bitka za Jugoslaviju“. Uz kritiku vladajuće stranke i svega čemu je dodan pridjev hrvatski, iz stranke

²⁰⁸ "Farsa oko vlasništva", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14477, 21. 3. 1991., 4 i "Razlazom do samostalnosti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14478, 22. 3. 1991., 12

²⁰⁹ "Život u radu stranke", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14519, 3. 5. 1991., 7

²¹⁰ "Referendumom do pravih", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14205, 20. 6. 1990., 9

²¹¹ "Podnesite kolektivne ostavke", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14233, 18. 7. 1990., 8

²¹² "Prosvjed za spas Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14328, 21. 10. 1990., 6

²¹³ "Rukovodstvo gasi stranku", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14412, 15. 1. 1991., 4

su se ogradili da nisu srpska stranka koja prebrojava i razlikuje članstvo, već da među tisuću članova imaju hrvate i muslimane. Završetak odgovora na postavljeno pitanje o srpstvu stranke: „Čak smo i među kandidatima za odbornike imali Hrvate“ dao je naslutiti kako prethodne teze nisu u potpunosti istinite.²¹⁴ To je potvrđeno samo tjedan dana kasnije na osnivačkom skupu Srpske demokratske stranke za Istočnu Hercegovinu 14. srpnja u Trebinju. Uz tipične velikosrpske izjave i najave oružanih sukoba, dubrovačkoj javnosti najviše je zasmetao govor predsjednika JSDS Miljenka Reljića. U njemu se prvotno predstavio kao zastupnik svih dubrovačkih Srba i slobodarskog Dubrovnika, a zatim pozdravio i u ime Hrvata i Muslimana, čime potvrđuje izvjesno razvrstavanje po nacionalnoj osnovi. SDS je nazvao sestrinskom strankom i zvijezdom vodiljom Hercegovine uz poznati poklič „Računajte na nas“ upućen „dragoj braći“.²¹⁵ Polemika o „Borbi za Jugoslaviju“ nastavljena je u novinama na inicijativu dubrovačkog HSLS-a. U nju su se uključila nekolicina članova obiju stranaka čiji napisi su se uglavnom temeljili na međusobnom prozivanju, a završena je inicijativom uredništva zbog ponavljanja sadržaja i iznošenja neprovjerenih informacija. Stavovima oko amandmana na Ustav SRH iskazano je protivljenje mogućem odcjepljenju Hrvatske i otvorenije se stalo u zaštitu interesa srpskog naroda, iako je vodstvo stranke i dalje naglašavalo kako nisu stranka jednoga naroda, već da se iz imena stranke najbolje da zaključiti o njenu karakteru.²¹⁶ Početkom 1991. godine i dodatnim zaoštavanjem međunacionalnih odnosa iz dubrovačkog JSDS-a vođena je neodređena politika. Takva politika šutnje iskazana je 22. siječnja na skupu svih dubrovačkih stranka u kinu „Sloboda“ organiziranom kao prosvjed na odluku Predsjedništva SFRJ o obveznom vraćanju nelegalnog oružja. Jedino vrh JSDS tom prilikom nije održao govor kojim bi se očitovao o nastaloj situaciji.²¹⁷ Slično se dogodilo i u ožujku prilikom osnivanja dubrovačke Narodne zaštite. Iako tada JSDS, zbog osnutka SNS, nije više bio centralna stranka dubrovačkih Srba, opetovano je ostao u nejasnoj poziciji najavivši naknadnu mogućnost priključenja Vijeću Narodne zaštite.²¹⁸ Time je zaključen aktivniji rad dubrovačkog ogranka JSDS zbog već spomenutog osnivanja dubrovačkog SDS-a. Iz svega navedenoga dalo bi se zaključiti kako JSDS u Dubrovniku nije odigrala značajniju ulogu u političkom životu, ali realnost je, prema presudi splitskog Vojnog suda, zapravo bila znatno drugačija. Naime, u kolovozu 1992. pokrenut je postupak na Okružnom sudu u Dubrovniku protiv 13 osoba koje su

²¹⁴ "Bitka za Jugoslaviju", *Dubrovački vjesnik*, (Dubrovnik), br. 2072, 7. 7. 1990., 8

²¹⁵ "Prozirno politikanstvo", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14236, 21. 7. 1990., 10 i "Računajte s nama!", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14234, 19. 7. 1990., 8

²¹⁶ "Zaustaviti nacionalno nadglasavanje", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14238, 23. 7. 1990., 8

²¹⁷ "Otvorena šutnja", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14421, 24. 1. 1991., 8

²¹⁸ "Narodna zaštita", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14478, 22. 3. 1991., 9

se sumnjičile za predratno djelovanje protiv Hrvatske države. Među njima su se nalazili otprije spomenuti predsjednik JSDS Miljenko Reljić i tajnik Dragan Parežanin.²¹⁹ Većini optuženih je suđeno u odsustvu, a navedeni dvojac je osuđen na po osam godina zatvora.²²⁰ Iz presude i kasnijih medijskih izvještaja doznaje se da je vrh dubrovačkog JSDS-a praktički od osnivanja sudjelovao u kreiranju plana za budućnost krajnjeg juga hrvatske. Već u lipnju 1990. prvaci stranke odlaze na sastanke u Crnu Goru. Miljenko Reljić s nekolicinom suputnika otišao je na sastanak s predsjednikom Narodne stranke Crne Gore dr. Novakom Kilibardom, a za to vrijeme Dragan Parežanin bio je u drugoj skupini koja je razgovarala s predsjednikom Crne Gore Momiom Bulatovićem. Na tim sastancima raspravljalo se o osnivanju SAO Hercegovine i vraćanju svojevrsne autonomije Dubrovniku. Odmakom vremena njihova aktivnost u tom kontekstu bila je sve veća, a posebno je izražena od početka 1991. godine kada su uključeni u organizaciju mogućeg planiranog iseljavanja dubrovačkih Srba u slučaju ratnih sukoba. Do odsluženja njihovih kazni nije došlo jer nisu bili dostupni hrvatskim vlastima. Za Miljenka Reljića se zna da je već u kolovozu 1991. otišao u Australiju.²²¹

5.7. Stranka demokratske akcije (SDA)

Širenje na hrvatskom prostoru Stranka demokratske Akcije vršila je u mjestima koja su imala brojčano značajnu Muslimansku populaciju. Iznimka u tome nije bio ni Dubrovnik u kojemu je s okolicom živjelo preko 6000 stanovnika muslimanske vjeroispovijesti. Najveći broj živio je u lučkom dijelu grada zvanom Gruž, odakle je i proizašla inicijativa za osnivanje dubrovačkog ogranka SDA. Stoga je u prostorima sportske dvorane u Dubrovniku 9. studenog 1990. godine osnovan treći ogranak SDA u Hrvatskoj. Važnost skupa potvrdio je i dolazak predsjednika SDA Alije Izetbegovića, ali i većine predstavnika ostalih dubrovačkih stranka. U svom izlaganju Izetbegović je pohvalio kvalitetu suživota u Dubrovniku i na tome se zahvalio, prvenstveno, hrvatskom narodu. Ogranak nije imao probleme u prikupljanju članstva kao ostali novoosnovani ogranci s hrvatskim predznakom. Razlog je u tome što je preko tisuću dubrovačkih muslimana već bilo učlanjeno u SDA. Na utemeljiteljskom skupu kao primarni cilj dubrovačke zajednice istaknuto je pronalaženje zemljišta i dobivanje dozvole za gradnju dubrovačke džamije. Za predsjednika Izvršnog vijeća ogranak izabran je Fehim Vukotić, za potpredsjednika Esad Čokljić te Šemsudin Brković na mjesto tajnika.²²² Značajnijih aktivnosti do početka ratnih sukoba na području općine SDA nije imala, a najveće težnje bile su ka većoj

²¹⁹ "Krivični postupak protiv 13 osoba", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14992, 28. 8. 1992., 2 i "Nisam radio protiv Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 15190, 24. 3. 1993., 33

²²⁰ "Jedanaestorici zatvor, dvojica oslobođena", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 15209, 14. 3. 1993., 32

²²¹ "Zavjeru su kovali „lojalni građani“", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14217, 3. 6. 1995., 9

²²² "Izetbegović: Branit ćemo Bosnu i oružjem", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14349, 11. 11. 1990., 3

integraciji zajednice. Prema mišljenju njihova predsjednika, Muslimani su iz hercegovačkih predjela iz kojih su došli, u dubrovački kraj donijeli kulturni obrazac koji nije bio na razini onog dubrovačkog. Takva razlika odigrala je ulogu u slaboj prožetosti donesenog i zatečenog. Iz ogranka SDA također su smatrali kako funkcioniranje višestranačkog života u Dubrovniku dobro funkcionira i najavili veće uključenje svoje stranke u taj proces. Važnost djelovanja dubrovačkog SDA potvrđena je na tribini održanoj krajem travnja u hotelu „Libertas“ na kojoj su uz članove glavnog odbora SDA prisustvovali i član Predsjedništva BIH Fikret Abdić te potpredsjednik Vlade BiH Muhamed Čengić.²²³ Kao i Albanska stranka, i SDA je ostvario suradnju s ostalim strankama u predratnom vremenu i iskazao legitimnost službene hrvatske vlasti.²²⁴

5.8. Srpska demokratska stranka (SDS)

U srpnju 1990. godine osnovan je ogranak SDS-a u Trebinju za područje istočne Hercegovine.²²⁵ Djelovanje ovog ogranka uvelike je utjecalo na osnivanje ogranka u obližnjem Dubrovniku zbog blizine spomenutih područja i srpskog svojatanja južnohrvatskog područja. Tome pridonosi i činjenica da je u Dubrovniku i bližjoj okolini živjelo između 5 i 6 tisuća Srba, uglavnom prvog ili drugog koljena doseljenika iz Hercegovine i Crne Gore. Već je spomenuto kako su dubrovački Srbi imali vlastitu stranku od početka višestranačja u okvirima JSDS-a, ali razvojem političke situacije postalo je jasno da Srpski narod u Hrvatskoj zastupa SDS. Shodno tomu, i dubrovački Srbi su se odlučili na osnivanje vlastitog ogranka. Inicijativni odbor od 15 članova formiran je odmah nakon osnutka spomenutog ogranka u Trebinju²²⁶, ali do osnivanja ogranka došlo je tek u ožujku 1991. Istina je da se u tom periodu u Dubrovniku dogodila nekolicina manjih međunacionalnih sukoba i da su iznošene teze u „ugroženosti“ Srba u Dubrovniku, ali suživot je i dalje bio na zavidnoj razini s obzirom na pojedine dijelove Hrvatske. Glavni problem političkog organiziranja Srba u Dubrovniku bila je činjenica da su zahtijevali osnivanje isključivo OO SDS-a, a ne neke druge stranke ili čak vlastite nove stranke. Rezultat toga je i Deklaracija o političkom djelovanju koju je zajednički potpisalo deset dubrovačkih stranaka. Nastala je početkom ožujka 1991. kada je najavljeno osnivanje dubrovačkog ogranka SDS-a u obližnjem mjestu Ivanica, koje se danas nalazi na teritoriju Bosne i Hercegovine. Njome se ističe da ne postoji mogućnost suradnje sa strankom koja ne priznaje suverenitet i državnu vlast Republike Hrvatske.²²⁷ Neposredno pred osnivačku

²²³ "Mirno do sporazuma", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14514, 27. 4. 1991., 8

²²⁴ "Protiv prijatnji", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14421, 24. 1. 1991., 4

²²⁵ "Vjera u razum", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14230, 15. 7. 1990., 2

²²⁶ "SDS u Dubrovniku", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14236, 21. 7. 1990., 3

²²⁷ "Nema suradnje sa SDS-om", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14463, 7. 3. 1991., 2

skupštinu u Dubrovniku su osvanuli plakati kojim se obavještavala javnost o mjestu i danu održavanja, a odabir mjesta na području druge države opravdan je činjenicom da u Dubrovniku nitko nije htio iznajmiti prostor za održavanje osnivačke skupštine.²²⁸ Osnivačka skupština održana je 10. ožujka u tipično srpski naelektriziranoj atmosferi. Za govornicom skupa našli su se članovi Inicijativnog odbora Milorad Vukanović i Milovan Baždar, zatim predsjednik SDS-a BiH Radovan Karadžić, izaslanici kninskog SDS-a Jovan Opačić i Petar Čupković, predsjednik trebinjskog SDS-a Božidar Vučurević te predsjednik Narodne stranke Crne Gore Novak Kilibarda. Iz njihovih govora čula su se direktne i indirektno teze o svojatanga Dubrovnika te je nekoliko puta spomenuto oružje i sukobi. Predsjednik OO SDS-a Dubrovnik postao je Milorad Vukanović.²²⁹ Prije osnivačke skupštine, a i kasnije iz OO SDS-a naglašavali su kako poštuju legitimnost službeno izabrane vlasti u Hrvatskoj te da će djelovati kao lojalni građani RH. Takve najave djelomično su se i ispunile.²³⁰ Naime, upravo spomenuti Milorad Vukanović koji je s dubrovačkog područja najzaslužniji za osnivanje SDS-a u danima pred početak rata išao je zajedno s Ivom Jelićem u Trebinje kod Božidara Vučurevića. Tom prilikom nastojali su zaustaviti početak sukoba, a Vukanović je i na radijskom gostovanju naglašavao kako se protivi sukobima i izdvajanju dijelova teritorija iz okvira RH. On je također bio uključen u već spomenutu optužnicu pokrenutu 1992. godine, ali je nakon provedenih ispitivanja u njegovu slučaju odbačena kroz mjesec dana.²³¹ S druge strane, članovi OO SDS-a Dubrovnik Milovan Baždar, Nikola Kovač, Zoran Čičković i Dragan Miš osuđeni su, zajedno s vrhom JSDS-a, na zatvorske kazne u istom postupku.²³² Ovim se potvrđuje da su u dubrovačkom SDS-u postojali i razumni pojedinci, ali da je također bio značajna baza antihrvatstva.

6. Zaključak

Zaključno, bitno je ustvrditi kako je područje današnje DNŽ u burnom vremenu uspona političkog pluralizma bilo posebno zbog nekolicine razloga. Uvođenje višestranačja nije

²²⁸ "Skupština u Ivanici", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14465, 9. 3. 1991., 4

²²⁹ "Dolazimo s krstom a ne mačem", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14467, 11. 3. 1991., 6

²³⁰ "Ne svojatamo Dubrovnik", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14465, 9. 3. 1991., 19 i "O simbolima bez isključivosti", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 14498, 11. 4. 1991., 22

²³¹ Ljubičić, Saša (2018) 'Veliki Hrvati i Srbi su nas htjeli likvidirati jer smo se protivili oružanom sukobu': dvojica istaknutih Dubrovčana progovorila o ratnim godinama u Gradu, evo što su rekli o HOS-u, nacionalizmu, HDZ-u, danima u zatvoru..., *Slobodna Dalmacija* (Web članak), URL: <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/39-veliki-hrvati-i-srbi-su-nas-htjeli-likvidirati-jer-smo-se-protivili-oruzanom-sukobu-39-dvojica-istaknutih-dubrovkana-progovorila-o-ratnim-godinama-u-gradu-evo-sto-su-rekli-o-hos-u-nacionalizmu-hdz-u-danima-u-zatvoru-568045>

²³² "Jedanaestorici zatvor, dvojica oslobođena", *Slobodna Dalmacija*, (Split), br. 15209, 14. 3. 1993., 32

rezultiralo osnivanjem enormnog broja političkih opcija, ali je potaknulo ranu i zavidnu zainteresiranost za sudjelovanjem u političkom životu. U kontekstu HDZ-a kao najvećeg pobjednika iz tog vremena, DNŽ-u opravdano treba okarakterizirati kao predvodnika u smislu širenja stranačke mreže na lokalnoj razini. Nadalje, DNŽ je kvalitetan primjer teritorijalne i političke razjedinjenosti među pojedinim njenim dijelovima te jednako tako kvalitetan pokazatelj koliko je stupanj vezanosti tih dijelova uz ostavštinu prethodnog jednostranačkog sustava utjecao na razvoj demokratske misli. Najjasniji prikaz toga su rezultati prvih višestranačkih izbora koji se po općinama kreću od apsolutno lijeve krajnosti, preko praktično izjednačene podijeljenosti do skoro apsolutno desne krajnosti. Specifičnost ovog područja u tom vremenu, s obzirom na broj stanovnika, je i djelovanje nekolicine stranaka predstavnika drugih naroda bivše Jugoslavije. Postizborno vrijeme sa sobom je donijelo slične procese kao i u ostatku Hrvatske, ali i pojavu razjedinjenosti unutar i starih i novih vladajućih struktura koja se s lokalne, prenijela i na republičku razinu. Osobno, smatram kako je zbog ograničenosti ovoga rada ovdje ispisan samo temelj za neki budući sveobuhvatni rad koji bi detaljnije opisao tijek navedenih događanja. Također, žalim što povijesna znanost do sada nije ostavila značajan trag u obradi ove teme, za razliku od teme Domovinskog rata koji je usko vezan uz ovo razdoblje, a za opisivanje kojeg, primjerice, na području grada Dubrovnika postoji praktički neiscrpan opseg izvora.

7. Popis korištenih izvora:

1. BILANDŽIĆ, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*, Golden Marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 1999.
2. KNEŽEVIĆ, Domagoj. *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2015.
3. MARIJAN, Davor. *Hrvatska 1989. – 1992.: rađanje države*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2017.
4. RAGUŽ, Jakša. „Osnivački skup SDS-a za Dubrovnik – Otvorena najava agresije na dubrovačko područje“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 35, No.1, Zagreb, 2003.
5. *Popis stanovništva 1991., narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, 1992.

Tisak:

6. Dubrovački vjesnik, (Dubrovnik).
7. Glasnik HDZ-a, Bilten za članstvo (Zagreb).
8. Omladinski list Laus, (Dubrovnik).
9. Slobodna Dalmacija, (Split).

Internetski izvori:

10. Arhiva izbora Republike Hrvatske, URL: <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/home>
11. Dubrovački vjesnik, URL: <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik>
12. Dubrovnikpress, URL: <https://www.dubrovnikpress.hr/>
13. DuList, URL: <https://dulist.hr/>
14. Internetski blog HSLS-a Korčula, URL: <http://korcula.hsls.hr>
15. MetkovicNET, URL: <https://www.metkovicnet.com/>
16. Portaloko, URL: <https://www.portaloko.hr/>
17. Slobodna Dalmacija, URL: <https://slobodnadalmacija.hr/>
18. Službena internetska stranica HSLS-a, URL: <https://www.hsls.hr/>
19. Službena internetska stranica HSS-a, URL: <https://hss.hr>